



Marek Ďurčanský

Česká města a jejich správa za třicetileté války Zemský a lokální kontext

Česká města a jejich správa za třicetileté války

Zemský a lokální kontext

Marek Ďurčanský

Recenzenti:

PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2013

© Marek Ďurčanský, 2013

Součástí knihy jsou elektronické přílohy dostupné na www.cupress.cuni.cz

ISBN 978-80-246-2255-2

ISBN 978-80-246-2713-7 (online : pdf)



Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Obsah

I. Úvod	7
II. Dějiny českých měst a jejich správy v raném novověku – přehled dosavadního výzkumu	14
II.1 Dějiny raně novověkých měst v českých zemích – přehled výzkumu posledních let	14
II.2 Dějiny městské správy a kanceláří českých měst v raném novověku – bibliografický přehled	27
III. Česká města a jejich správa za třicetileté války	62
III.1 Česká města před Bílou horou	62
III.2 Počet královských měst a jeho změny po Bílé hoře	73
III.3 Konfiskace, císařští rychtáři, rekatolizace, konfirmace privilegií	81
III.4 Městské rady v královských městech 1624–1636	101
III.5 Problémy městské správy pod bezprostředním tlakem válečných událostí. Podkomořská registra ze 40. let 17. století	124
III.6 Exkurs – Narativní prameny městské provenience, jejich autoři a vztah k pramenům diplomatickým ve středních Čechách za třicetileté války	138
IV. Nymburk	152
IV.1 Prameny a literatura k dějinám Nymburka v letech 1618–1648	152
IV.2 Přehled dějin města v letech 1618–1648	163
IV.3 Městská správa v Nymburce za třicetileté války	183
IV.4 Nymburská městská kancelář za třicetileté války	212

V. Brandýs nad Labem	224
V.1 Prameny a literatura k dějinám Brandýsa nad Labem v letech 1618–1648	224
V.2 Přehled dějin města v letech 1618–1648	228
V.3 Městská správa v Brandýse nad Labem 1618–1648	237
V.4 Brandýská městská kancelář za třicetileté války	255
VI. Čelákovice	269
VI.1 Prameny a literatura k dějinám Čelákovic v době třicetileté války	269
VI.2 Přehled dějin města v letech 1618–1648	271
VI.3 Městská správa a kancelář	279
Závěr	289
Resümé	294
Soupis použitých pramenů a literatury	312
Seznam zkratk	363
Obrazové přílohy	365
Jmenný rejstřík	383
Místní rejstřík	406

Přílohy I–V jsou zdarma ke stažení na: http://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/index.jsp?include=podrobnosti&id=10967&zalozka=6

Příloha I – Soupis členů městských rad, starších obecních a volenců v královských městech v letech 1624–1636	1
Příloha II – Soupis zasedání nymburské městské rady od června do 1635 do prosince 1636	51
Příloha III – Soupis zasedání brandýské městské rady v letech 1618–1642	54
Příloha IV – Složení městské rady v Brandýse nad Labem 1618–1640	80
Příloha V – Soupis zasedání čelákovické městské rady v letech 1639–1642	83

I. Úvod

*„Kdybych měl odpovědět, který ze všech českých krajů je nejvíc opomíjený a nejméně známý, odpověděl bych, že všechny, ale že možná střední Čechy zastíněné Prahou jsou na tom nejhůř.“*¹ K tomuto bonmotu Václava Cíška se nemohu než přihlásit. Jeho platnost navíc není omezena jen na současnost, našli bychom ji v různých podobách i při detailnějším pohledu do minulosti a nevyhýbá se ani středočeským městům. Současný Středočeský kraj je administrativní jednotkou bez přirozeného centra (Praha coby zároveň hlavní město většinu běžných funkcí regionálního centra plnit nemůže, což vyniká zvláště při srovnání s některými krajskými městy) a vědomí jisté regionální přináležitosti dnešních „Středočechů“ je oproti jiným současným krajům mnohem slabší. Jistě se i dnes cítí být v prvé řadě třeba obyvateli Nymburka, Brandýsa nad Labem a Čelákovic než Středočechy. Historické administrativní rozdělení tohoto území se zdá být v tomto ohledu přece jen spravedlivější.

Pohlédneme-li na regionální historiografii posledních let, kdy prošla zřetelným, i když oblast od oblasti nesterpně intenzivním vývojem, je situace, co se týká středních Čech, podobná – roztržitost výzkumu zabývajícího se minulostí středočeských měst je oproti výsledkům pro jižní, severní či východní Čechy, disponující přirozenými regionálními badatelskými centry (o Moravě nemluvě), přece jen příliš zřetelná. I tak ale není zcela bez výsledků.

Otázkou, kterou je třeba zmínit hned v úvodu, je vztah urbánní historiografie, přístupující k předmětu svého výzkumu komparativními metodami, a regionální historiografie, ponořené do detailů týkajících se jedné konkrétní lokality, v lepším případě i jejího různě širokého okolí. Jsem toho názoru, že se bez sebe vzájemně neobejdou, má-li jedna i dru-

1 Václav CÍLEK, *Makom. Kniha míst*, Praha 2004, s. 36.

há přinášet smysluplné výsledky (Millerova níže citovaná monografie je toho v širokém rámci celkem dobrým příkladem). Bohužel, z objektivních důvodů je možné patřičné výsledky očekávat a s plnou vahou požadovat právě toliko od první z nich, protože je takřka bez výjimky doménou profesionálních historiků. Druhá z nich naopak přitahuje především nesourodý okruh nadšenců, v němž odborně školení autoři donedávna představovali pouze jistou, ne vždy právě profilující část. Situace se však – alespoň podle mých pozorování – v posledních letech dost radikálně mění. S rozvojem regionálních vysokých škol a společně s růstem počtu studentů historických oborů přibýlo badatelů, kteří se zaměřují na odborné zpracování regionálně-historických témat. Urbaní historiografie je často zastoupena v případech kvalifikačních prací; časté je také jejich pozdější publikování v podobě článku či přímo monografie. Takřka běžné je po r. 2006 zpřístupnění kvalifikační práce v digitální podobě. Myslím, že i ze seznamu literatury v této knize je to vše patrné. Také zavedená regionální periodika zvýšila své nároky; vznikly nové regionálně-historické časopisy a víceméně zmizely regionálně-historické „samizdaty“ typické pro 90. léta. Práce zaměřené na jednotlivé lokality dnes v daleko větší míře reflektují dosavadní bádání v širším kontextu a jejich použitelnost pro komparativně zaměřený výzkum je v průměru vyšší, ať už co do kvality zpracování, tak co do ověřitelnosti uvedených údajů.

Rád bych nyní věnoval krátce pozornost jiné otázce, která mi při psaní této práce nemohla trvale netanout na mysli, a sice vzájemnému vztahu syntetických, teoretických a analytických prací v souvislosti s jinak celkem úzce vymezeným tématem této knihy. Proč mě právě tato otázka trápila, bude jasné – alespoň doufám – z následujících kapitol. Nekladu přitom rovnítko mezi dva často související elastické termíny: analytický a pozitivistický. Druhý z nich byl, dle mého soudu obvykle neprávem, používán v posledním více než půlstoletí převážně s pejorativním zabarvením, ač pro to mělo jiné důvody oficiální marxistické dějepiscectví a jiné zastánci postmoderních trendů. V případě Dušana Třeštíka a jeho živelného (obratně a provokativně strojeného?) tažení proti pozitivistům jsem často uvažoval o do jisté míry pochopitelném postoji medievisty, zabývajících se nejstarším obdobím českých dějin, který má takřka všechny dostupné prameny k dispozici v edicích a může je libovolně reinterpretovat. Jakkoli je mi sympatické pochopení pro roli příběhu ve finální fázi historikovy práce, v případě raného novověku už je autor v situaci podstatně složitější: u velkých příběhů, jakými třicetiletá válka ve značné míře zásobila české dějiny, je množství pramenů často až nepřehledné

a kritický přístup k nim by neměl být podřízen sebeefektivnější naraci. Ať už máme na mysli v pravém slova smyslu pozitivistické historiky a jejich amatérské souputníky 19. a počátku 20. století, nebo některé méně šťastné současné práce, i tady může být pouhá nezavádějící reprodukce obsahu dosud neznámého či málo známého pramene přínosem. Abych použil příklad z oblasti blízké tematicce následujících stránek: těžko může někdo v tuto chvíli napsat opravdu přesvědčivou syntézu např. o českých královských městech za třicetileté války, jinak skupině v rámci městské sítě nepočtené a zcela jasně vymezené, jestliže řada z nich postrádá moderní zpracování svých dějin, obsahující alespoň základní údaje nutné pro smysluplnou komparaci. Přitom to zdaleka není jen otázka chybějících pramenů – u řady měst prameny k dispozici jsou, jen čekají na badatele. A co potom teprve stovky poddanských měst...²

Oba směry výzkumu – syntetický a analytický – si vzájemně v zásadě nekonkurují (alespoň pokud jde o práce samy, méně již o konkrétní badatele). Naopak, oba si za příznivé konstelace mohou být jen a jen prospěšné, první coby rezervoár tematických a metodologických východisek pro další výzkum, druhý jako pevný fundament, o nějž musí být věrohodná syntéza opřena. Problém samozřejmě částečně odpadá u těch badatelů, kteří se soustavně pohybují v obou oblastech a podstatnou část analytických studií pro své syntetické práce si připravují sami.

Vztah metodologie – heuristika samozřejmě může být dvojsečný. Sebepodrobnější heuristika bez jasné metody zpracování ztrácí mnoho ze svého smyslu, málokdy se však bere ohled na to, že sám průběh excerpcí a přípravných prací si někdy vynucuje změnu původně zvolené metodologie. V takové situaci se ocitá badatel, když zjistí, že obsah dochovaných pramenů mu těžko může dát odpověď na původní otázky, ale že mu naopak může velmi dobře či alespoň uspokojivě odpovědět na otázky jiné, resp. jinak postavené. A opět mohu říci: pro raně novověké prameny

2 České dějepisectví ale není v tomto směru tak úplně výjimkou. Komparativní práce z dějin měst v říši za třicetileté války označil za jedno z vážných desiderat německé historiografie ve své přehledové studii také Sven TODE, *Städte im Dreißigjährigen Krieg 1618–1648. Einführung und Überblick*, in: Martin Knauer – Sven Tode (Hgg.), *Krieg von der Toren*. Hamburg im Dreißigjährigen Krieg 1618–1648 (=Beiträge zur Geschichte Hamburgs, Bd. 60), Hamburg 2000, zvl. s. 52–57. Hlavní překážku k realizaci takových děl přitom spatřoval v nedostatku srovnatelných dílčích studií pro jednotlivé lokality. Podobně si stojí také otázka reprezentativnosti vzorků: zhruba 4000 měst v říši se lišilo co do velikosti, počtu obyvatel, hospodářského i politického významu. Pomyslný vrchol pyramidy představovalo sice ve většině těchto ukazatelů pět desítek svobodných říšských měst, nejtypičtějším dobovým urbánním sídlem ale bylo menší město či městečko čítající 500–700 obyvatel. Dodejme, že do doby vzniku citované studie se několik závažných komparativních prací o městech v říši objevilo, byť samozřejmě nepostihují celou rozsáhlou problematiku v plné šíři (srov. dále pododíl II.2).

to platí dvojnásob, protože mezi nimi se oproti pramenům středověkým stále ještě vyskytují rukopisy a akta, které zatím nikdo odpovídajícím způsobem nezpracoval.

Vrátíme-li se k úvodnímu citátu, nelze než s neuspokojením konstatovat, že právě tři města, která jsou na dalších stránkách předmětem bližšího zájmu, nemají k dispozici ani moderní syntetická zpracování svých dějin ani nedlouhého, níže sledovaného časového výseku z nich. Tato práce si klade za cíl přispět k lepšímu poznání městské správy v jednom ze středočeských regionů, ovšem v souvislostech celozemského vývoje. Pro období třicetileté války je tato klíčová oblast městského života pro sledovaný prostor zpracována jen zcela torzovitě, o komparativním přístupu nemohla být donedávna vůbec řeč. Předkládaná práce je svou převážnou částí spíše analytická a syntetické ambice jsou zcela minimální; také srovnání je zaměřeno především na ústřední orgány městské správy. Od syntetizujících pasáží ale nebylo možno zcela upustit. Jednak lze pro sledované lokality určitá období posuzovat kvůli nedostatku pramenů spíše per analogiam, jednak bylo třeba pokusit se naznačit místo jednotlivých měst v rámci systému. Budiž hned v úvodu řečeno, že se to týká především Nymburka coby součásti již zmíněné nevelké a vcelku jasné definované skupiny královských měst. Sledovat obdobným způsobem města a městečka komorní, mezi něž patřil Brandýs nad Labem a Čelákovice, by bylo z mnoha důvodů podstatně složitější, o jejich místě v rámci celé sítě poddanských měst nemluvě. Bude-li tedy tato práce moci sloužit alespoň jako souhrn jistého množství ověřených a zpracovaných údajů z dané problematiky pro budoucí skutečně syntetické počiny, bude její smysl bohatě naplněn.

Ke členění jednotlivých kapitol je třeba uvést především následující: práce de facto sestává ze tří hlavních částí. První z nich má za cíl jednak podat základní přehled o současném stavu výzkumu v oblasti raně novověké urbánní historiografie a především o situaci na poli výzkumu dějin správy a městské diplomatiky, jednak nabídnout jistý ucelenější pohled na proměny, které pro správu českých měst znamenala třicetiletá válka. Bylo již naznačeno, že v zorném úhlu se tu nacházejí zejména města královská. Za stěžejní považují oddíl III.4, který na základě rozboru protokolů podkomořského úřadu o obnovování rad v královských městech umožňuje zahrnout do srovnání všechny lokality z uvedené skupiny měst stejnou měrou.

Druhá část je zaměřena na tři typy městských sídel ve středním Polabí – Nymburk jako královské město, Brandýs nad Labem jako speciální typ města vrchnostenského (komorní město a zároveň centrum panství

i do jisté míry město rezidenční) a Čelákovice jako vrchnostenské (také komorní) městečko. Cílem nebylo podat vyčerpávající dějiny jejich městské správy a kanceláře v letech 1618–1648 – na to bylo pramenů i při torzovitém dochování příliš mnoho a času na jejich zpracování příliš málo –, ale zkonstruovat určitý základní obraz, který by umožnil srovnat srovnatelné. Hlavní pozornost je tak věnována těm orgánům městské správy, které měly pro všechna města stejně klíčový charakter a jejich povaha byla z větší části dána platným městským právem (městská rada, obecní starší, radní písař), praxe se ale v jednotlivých případech někdy více, někdy méně lišila. Měl jsem přitom často na mysli výzvu Josefa Polišenského, publikovanou v jedné z jeho pozdních studií, podle níž není stávající obraz „České války“ let 1618–1620 „*zdaleka definitivní: naše znalost struktury české společnosti je pouze naznačována, chybí nám obraz «revoluce» roku 1618 či 1619 na Moravě, jak probíhala v jednotlivých městech i krajích*“.³ Nepochybuji o tom, že to platí i pro celé období třicetileté války. Velký evropský konflikt měl i svůj lokální rozměr a místní podobu, vstupující v obzvláště vypjatých momentech i do pomyslných velkých dějin; tento lokální rozměr je v posledních letech výrazněji reflektován v odborné literatuře a využíván v mikrohistorických sondách. Tam, kde to prameny dovolují, jsem tedy použil pro sledování města formu sond, jejichž prostřednictvím je možné detailněji sledovat mechanismy výkonu městské správy v rámci širšího kontextu (role městské rady při rekatolizaci v Brandýse nad Labem, každodennost městské správy v Nymburce v l. 1629–1634).

Třetí část knihy sestává z příloh, koncipovaných jako podklad k onomu srovnání srovnatelného – v této knize i v potenciálních budoucích studiích. Přílohy jsou trojího typu. V prvé řadě se jedná o přehledy osob angažovaných v uvedených orgánech městské správy, a to jednak na základě podkomořských protokolů o obnovování rad pro královská města v letech 1624–1636, jednak pro Brandýs nad Labem v období poněkud širším. Nymburk je zahrnut ve výše uvedeném přehledu pro královská města – rekonstrukce personálního složení městské rady pro celé období let 1618–1648 si ještě vyžádá důkladnou heuristiku a s maximální pravděpodobností nebude vzhledem k nedostatku pramenů nikdy úplná. Totéž v ještě větší míře platí pro Čelákovice. Druhým typem příloh jsou přehledy zasedání městských rad v Nymburce, Brandýse a Čelákovících pro určitá období, kdy jsou díky existenci radních manuálů sledovatelná.

3 Josef POLIŠENSKÝ, *Přehledy bádání od stavovského povstání k české revoluci 1618*, Český časopis historický (dále ČČH) 89, 1991, s. 87.

Díky těmto pramenům lze prostřednictvím příloh nahlédnout na to, co můžeme právem nazvat rytmem úředního roku. V případě Brandýsa jsou přehledy zasedání městské rady také klíčem k případnému dohledání citované pasáže v prameni – dva ze tří radních manuálů postihujících sledované období neměly v době přípravy této práce foliáci či paginaci a pro orientaci v nich tak mohou sloužit právě uvedené přehledy s daty jednotlivých zasedání městské rady. Obrazové přílohy jako třetí typ příloh mají v prvé řadě ilustrovat rukopis těch písavů, o nichž je v souvislosti se třemi polabskými městy řeč, a po vizuální stránce přiblížit nejvíce využívané prameny.

Je dáno povahou sledované doby, že se ze studie z dějin městské správy a diplomatiky stal do jisté míry také text o utrpení, jež jsou si lidé schopni vzájemně působit. S ohledem na to byl zvolen i původně zamýšlený titul této práce: „Uprostřed dnů Božího hněvu.“ Četná odvolání na „hněv boží“ plnila stránky úředních knih evropských měst za třicetileté války a řadu konkrétních citátů v tomto duchu ze tří sledovaných polabských lokalit je možné nalézt i v následujícím textu. Jednalo se nakonec o nejobvyklejší a pro většinu obyvatelstva asi také nejlogičtější vysvětlení dlouhé války a jejích průvodních jevů.

* * *

Předkládaná práce byla v původní verzi napsána a v červnu 2007 obhájena jako disertace na Katedře pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze; některé pasáže byly v původní podobě zveřejněny jako samostatné přípravné studie.⁴ Nynější verzi celého textu jsem postupně rozšířil a upravil, aniž by však byla zásadním způsobem dotčena původní koncepce. Měl jsem snahu doplnit i literaturu tak, aby co nejvíce odpovídala datu vydání knihy, bohužel ne vždy to bylo do důsledku možné.

Alespoň poděkováním – tím nejmenším, co mohu jako projev vděčnosti učinit – jsem povinen mnoha lidem, kteří se na vzniku této práce přímo i nepřímo podíleli.

Předně jsou to pracovníci archivů a muzeí, v nichž jsou uloženy ty nejpodstatnější fondy: Státního okresního archivu Praha-východ se sídlem v Přemyslení, Státního okresního archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Národního archivu, Polabského muzea – Vlastivědného muzea Nymburk, Archivu Národního muzea a Knihovny Národního

4 Srov. seznam literatury.

muzea. Všude jsem se setkal s maximální vstřícností a ochotou, která mi výzkum nesmírně usnadnila a ušetřila spoustu času.

Jsem zavázán řadě kolegyní a kolegů z institucí, kde jsem byl v průběhu let 1999–2005 zaměstnán: Archivu Akademie věd České republiky, Výzkumného centra pro dějiny vědy a Státního okresního archivu Praha-východ se sídlem v Přemyslení. Jmenovitě musím ovšem poděkovat těm, kdo zde měli na starosti knihovny – † PaedDr. Vladimíru Kaifrovi, Bc. Evě Kalendové, Bc. Evě Krouželové, Mgr. Magdaleně Šalanské. Mé prosby jim zabraly dost času a jistě i energie. Nejvíce jsem ovšem zavázán kolegyním a kolegům z Ústavu dějin a archivu Univerzity Karlovy; pro Moniku Beránkovou, PhDr. Marii Štemberkovou a zejména PhDr. Jiřinu Urbanovou to pochopitelně platí dvojnásob.

Mnoho lidí mi bylo nápomocno tím, že léta trpělivě naslouchali a byli ochotni se mnou o disertační práci a jejích různých úskalích hovořit či si o ní psát, i když se často nejednalo právě o jejich osobní téma. Vděčím jim také za řadu zajímavých tipů na literaturu a prameny, které by jinak s největší pravděpodobností unikly mé pozornosti. Nepodaří se mi uvést všechny, ale alespoň některé z nich zmínit musím. Díky jsem zavázán zejména Mgr. Haně Barvíkové, prof. dr. hab. Piotru Bi-lińskému, Mgr. Janu Boháčkovi, Mgr. Petru Cajthamlovi, Mgr. Radku Diestlerovi, Mgr. Ewě Dziurzyńskiej, PhDr. Martinu Francovi, Ph.D., PhDr. Janu Kiliánovi, Ph.D., PhDr. Petru Kreuzovi, Dr., Mgr. Tomáši Lachmanovi, Dr. Ritě Majkowské, Mgr. Jiřímu Peštovi, Michalu Plavcovi, doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc., PhDr. Zdeňku Poustovi, Mgr. Janě Ratajové, Ph.D., Mgr. Tomáši Ratajovi, PhDr. Michalu Řezníčkově, Dr. Tomaszu Skrzyńskému, doc. PhDr. Petru Svobodnému, Ph.D., a † prof. Stanleyu B. Wintersovi, Ph.D.

Za opravdu nadstandardní pomoc, spojenou s technickými otázkami i odbornými problémy, včetně čtení některých částí vznikajícího textu, děkuji Mgr. Pavlu Koderovi, Ph.D., Mgr. Romanu Kolkovi a Mgr. Igoru Votoupalovi. V první řadě ale vděčím za laskavou péči mému školiteli doc. PhDr. Zdeňku Hojdovi, CSc., a za cenné připomínky a zájem, s nímž podporovali především poslední fáze vzniku této práce, oběma původním recenzentům, doc. PhDr. Ivaně Čornejové, CSc., a prof. PhDr. Jiřímu Peškovi, CSc., jakož i PhDr. Olze Fejtové, Ph.D.

Největší dík samozřejmě patří celé mé rozvětvené rodině.

II. Dějiny českých měst a jejich správy v raném novověku – přehled dosavadního výzkumu

II.1 Dějiny raně novověkých měst v českých zemích – přehled výzkumu posledních let

Zaměření stručného přehledu dosavadního výzkumu na poli dějin raně novověkých českých měst především na výsledky posledních dvou desetiletí je vedeno v prvé řadě změnou postavení regionální historiografie, kam velká část odborné literatury zvláště pro jednotlivá města spadá. Regionální historiografie se po r. 1989 z velké části vymanila z postavení přehlížené oblasti bádání, sloužící často jako vlídné útočiště pro politicky nepohodlné.⁵ V řadě prací je možné sledovat výsledky vlivu novějších trendů západoevropské a polské historiografie (již před počátkem 90. let dějiny každodennosti a dějiny hmotné kultury, později zejména mikrohistorie a kulturní antropologie).⁶ Neokázalá práce někte-

5 Jaroslav PÁNEK, *Regionální historiografie v českých zemích v první polovině sedmdesátých let. (Organizační základy, ohrožení a kontinuita badatelského směru na počátku „normalizačního“ období)*, in: Antonín Kostlán (ed.), *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Sborník z konference (Praha, 21.–22. listopadu 2001), Praha 2002, s. 321n.

6 Polskou historiografii zmiňuji zvláště, protože její vliv, co se týká jednotlivých států v rámci někdejšího východního bloku, byl v tomto ohledu největší. Tomuto vlivu přálo několik příznivých okolností, počínaje jazykovou blízkostí, společnou a snáze prostupnou hranicí, přes společná témata z minulosti, umožňující v některých případech v rámci možností i společný komparativní přístup, až po značnou nezávislost polské historiografie na sovětských vzorech a rozsáhlou recepci západoevropských podnětů, jež se odrazila i v poměrně slušném množství překladů významných děl i v kvalitní domácí produkci. (Například jedna z nejvlivnějších knih evropské historiografie, Braudelovo *Středozemní moře v době Filipa II.*, je v polském překladu dostupná již tři desetiletí a nedávno se objevila v novém vydání.) Je-li řeč o dějinách hmotné kultury a každodennosti, nelze nezmínit, že v Polsku bylo v tomto ohledu poměrně záhy k dispozici samostatné odborné periodikum v podobě *Kwartalniku Historii Kultury Materialnej* a samostatná řada monografií, věnovaných dějinám každodennosti, kterou vydával varšavský Państwowy Instytut Wydawniczy, nemluvě o monografiích k dějinám jednotlivých měst. Zprostředkující roli polské historiografie zmiňuje např. Josef VÁLKA, „*Nové*

rých historiků pohybujících se v oblasti regionální historiografie už před r. 1989 – ať už z jisté nouze či dobrovolně – umožnila na počátku 90. let brzký vznik několika kvalitních syntéz: to se týká především jednotlivých lokalit, zprostředkovaně ale také studií komparativního charakteru. Nezanedbatelné jsou dnes již také badatelské výsledky některých historiků generace, která začala publikovat až v 90. letech – u ní je inspirace novějšími proudy světového dějepiscetví díky rozšířené paletě možností přístupu k aktuální zahraniční literatuře a studijním pobytům v zahraničních vědeckých centrech (ale také díky novým možnostem, které do praxe historika přinesly elektronické zdroje informací a jejich počítačové zpracování) patrně nejzřetelnější.

V nedávné době byla publikována velmi pěkná přehledová stať o vývoji a současném stavu urbánního dějepiscetví středovýchodní Evropy,⁷ tedy prostoru, do něhož náležejí také české země. Je v ní vedle České republiky sledována situace na Slovensku, v Polsku a v Maďarsku – autoři proto použili termín „středovýchodní“, aby zdůraznili toto regionální vymezení oproti tradičně pojaté střední Evropě, zahrnující v zásadě také většinu německojazyčného prostoru. Výhled je to značně neveselý a potvrzuje několik už dříve na jiných místech konstatovaných⁸ slabin urbánní historiografie v českých zemích. Předně je to takřka nulové protínání západoevropského a amerického odborného diskursu s českým v této oblasti vzhledem k jazykovým bariérám a minimální publikační aktivitě domácích historiků ve světových jazycích. Snad ještě výraznějším problémem je absence jakékoli zastřešující instituce pro výzkum měst, ať už jakožto samostatného vědeckého ústavu, jaký představuje v německých podmínkách münsterský Ústav pro srovnávací dějiny měst, nebo odborného sdružení, které by mohlo alespoň poskytnout prostor pro trvalé diskusní fórum, pořádat více či méně pravidelná setkání badatelů a postarat se o publikování výstupů z nich.⁹ Souvisí to pochopitelně

dějepisectví“ a české dějiny, Časopis Matice moravské (dále ČMM) 117, 1998, s. 465, nebo ještě výrazněji František KAVKA, *Moje Ohlédnutí a povaha českého marxistického dějepiscetví v letech 1950–1989*, Jihočeský sborník historický (dále JSH) 72, 2003, s. 101.

7 Jaroslav MILLER – Petr ČERNÍKOVSKÝ, *Urbánní historiografie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*, ČČH 103, 2005, s. 861–884.

8 Sami autoři citovaného textu uvádějí poměrně přesvědčivý příklad „nelogičnosti orientace bádání podle hranic dnešních státních útvarů“ v podobě paralelně se vyskytujících prací o vnitřních konfliktech ve městech první poloviny 16. století. J. MILLER – P. ČERNÍKOVSKÝ, *Urbánní historiografie*, s. 871n.

9 Nakolik se bude tímto směrem profilovat nedávno vzniklé olomoucké pracoviště (Centrum urbánních dějin), se nejspíše teprve ukáže.

i s celkovou orientací současné historické vědy – s boomem, který u nás zažívá od počátku 90. let 20. století výzkum šlechty a především aristokracie coby její nejvyšší vrstvy, se dění v oblasti urbánní historiografie může těžko srovnávat. Názorně to ve svých různých modifikacích ukazuje rovněž zatím nejnovější přehledová stať mapující raně novověké výzkumy v české, maďarské, rakouské a slovenské historiografii v posledním deceniu.¹⁰

Zase tak zoufalá, jak by se mohlo z předchozích řádek zdát, ale situace samozřejmě také není, přestože urbánní historiografii u nás podle všeho institucionální podmínky dvakrát nepřejí. Českou historiografii v oblasti dějin měst nediskvalifikuje dle mého soudu ani tak malý počet publikací, jako spíše jistá nekoordinovanost a především z ní plynoucí metodologická a kvalitativní nevyrovnanost, která od počátku limituje možnosti komparace. Vzhledem k už zmíněným institucionálním podmínkám a převládající orientaci historiků raného novověku je to ovšem situace zcela pochopitelná. Budiž rovnou řečeno, že středověká města jsou na tom – jistě také v souvislosti s podstatně menším množstvím pramenů a dlouholetým trvalým zájmem předních českých medievistů – podstatně lépe. V posledních dvou desetiletích byly českým městům ve středověku věnovány dvě všeobecně uznávané a vzájemně se doplňující syntetické práce;¹¹ pro období přechodu od středověku vyšla v téže době dokonce ve dvojím posthumním vydání monografie Josefa Macka coby součást jeho Jagellonského věku.¹²

10 Václav BŮŽEK – Katrin KELLER – Eva KOWALSKÁ – Géza PÁLFFY, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526–1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, ČČH 104, 2006, s. 485–526, k dějinám měst s. 509–517. Tato stať je zhuštěnou formou čtyř samostatných přehledů, publikovaných vedle sebe ve sborníku z V. mezinárodního krumlovského symposia. Srov. Václav BŮŽEK, *Der Weg zur Synthese. Die Gesellschaft der böhmischen Ländern 1526–1740 in der Historiographie des letzten Jahrhunderts*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (eds.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, Opera historica 11, České Budějovice 2006, s. 5–36; Katrin KELLER, *Die Gesellschaft der österreichischen Länder 1526–1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts. Theorie, Methodologie, Quellen*, in: tamtéž, s. 37–59; Géza PÁLFFY, *Die Gesellschaft der ungarischen Länder 1526–1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts*, in: tamtéž, s. 61–92; Eva KOWALSKÁ, *Spoločnosť Horného Uhorska v rokoch 1526–1740 v slovenskej historiografii posledného desaťročia. Teória, metodológia, pramene*, in: tamtéž, s. 93–102. V rámci každého z národních přehledů je věnován dějinám měst samostatný pododíl.

11 František HOFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992 (druhé, doplněné vydání Praha 2009); Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998. V této souvislosti je třeba také zmínit objemný soubor převážně starších studií Jindřicha TOMASE, *Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu*, Litoměřice 1999, jehož tržiště leží rovněž ve středověku.

12 Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)* 3. Města, Praha 1998.

O co se můžeme opřít ve vztahu k raně novověkým městům? Pokusů o syntetické pojetí je málo. Ještě při počátcích práce na tomto textu bylo možné konstatovat, že komparativní práce zaměřená na raně novověká (středo)evropská města není v rámci české historiografie k dispozici, mezitím se ale objevila monografie Jaroslava Millera, sledující vybrané okruhy problémů vývoje měst ve výše uvedeném kontextu středovýchodní Evropy.¹³

Také monografie Petra Vorla si všímá i celkového českého a evropského (nebo přinejmenším středoevropského kontextu), je ovšem primárně zaměřena na specifický typ vrchnostenských rezidenčních měst, která sice ve vymezeném období představovala velmi dynamickou, nikoli ale zejména z politického hlediska tu nejdůležitější skupinu mezi českými městy.¹⁴ Opravdu syntetickým pohledem na česká města doby „urbanizace před urbanizací“ je esej Eduarda Maura, zakomponovaná do ojedinelého pokusu o propojení historického a sociologického pohledu na vývoj měst v českých zemích od počátků až po současnost.¹⁵ Stejně ojedinelá jsou syntetická zpracování některých specifických stránek života raně novověkých měst, mezi nimiž je třeba vyzdvihnout zvláště monografii Jiřího Peška o předbělohorské měšťanské vzdělanosti a kultuře¹⁶ či ikonograficky velmi dobře vybavené příslušné pasáže čtyřsvazkové monografie Josefa Petráně a jeho spolupracovníků, směřující k postižení hmotné kultury českých zemí.¹⁷ V kontextu celé raně novověké společnosti českých zemí je městům věnována pozornost v nejnovější objemné syntéze Václava Bůžka a kolektivu.¹⁸

Co se týká klasických prací, nepominutelné jsou pochopitelně při všech výhradách knihy a statě Zikmunda Wintra, ať už se to týká monu-

13 Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*, Praha 2006.

14 Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001; TÝŽ, *Aristokratische Residenzstädte im regionalen Kontext. Die böhmischen Länder während der Frühen Neuzeit*, in: Holger T. Gräf – Katrin Keller (Hgg.), *Städtelandschaft – Réseau urbain – Urban Network. Städte im regionalen Kontext in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 2004, s. 155–169.

15 Pavla HORSKÁ – Eduard MAUR – Jiří MUSIL, *Žrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha – Litomyšl 2002, zde zvl. s. 80–120. Ještě podrobněji na totéž téma Eduard MAUR, *Urbanizace Čech v raném novověku*, *Historická demografie* 25, Praha 2001, s. 5–63.

16 Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620. (Všední dny kulturního života)*, Praha 1993.

17 Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II.2*, Praha 1997, zvl. s. 481–592.

18 Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

mentálního „Kulturního obrazu měst českých“¹⁹ a popularizačního „Zlatého věku českých měst“²⁰ nebo dílčích syntéz²¹ a jednotlivých studií.²² Těžiště Wintrova rozsáhlého díla je ovšem v době předbělohorské a do období třicetileté války explicitně zasahuje spíše výjimečně.²³

Užitečnou, byť zdaleka ne vyčerpávající pomůckou je celkem nedávno vzniklá bibliografie k dějinám českých měst;²⁴ jako komplementární bibliografický přehled lze použít příslušné pasáže soupisu literatury a pramenů k dějinám hrdelního soudnictví²⁵ a tištěných svazků Bibliografie české historie. Možnost neustálého doplňování, aktuálnost, snadná dostupnost, rychlost a obrovské možnosti co do vyhledávání ovšem stále více umocňují důležitost její elektronické verze.²⁶

Dále je třeba zmínit dva velké projekty – Historický atlas českých měst,²⁷ vydávaný ve spolupráci Historického ústavu AV ČR s jednotlivými místními institucemi, a objemný encyklopedický přehled Karla Kuči, nedávno zdárně dovedený do konce.²⁸ Zatímco u kolektivně zpracová-

19 Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I–II*, Praha 1890–1892.

20 TÝŽ, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991².

21 Zejména TÝŽ, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I–II*, Praha 1895–1896; TÝŽ, *Děje vysokých škol pražských od secese cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*; TÝŽ, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1897; TÝŽ, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901; TÝŽ, *Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909; TÝŽ, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

22 Většina z nich je soustředěna ve výběrech z jeho prací a v příslušných svazcích sebraných spisů. Srov. zejména Zikmund WINTER, *Ze starodávných radnic 1–2*, Praha, s. d. (= Sebrané spisy, sv. 11 a 12).

23 TÝŽ, *Město a kraj Rakovnický za vojny třicetileté*, Časopis českého musea (dále ČČM) 60, 1886, s. 225–241; 61, 1887, s. 168–187; 62, 1888, s. 63–85, 279–305; 63, 1889, s. 91–121.

24 Jaromír KUBÍČEK et al., *Bibliografie k dějinám měst České republiky*, Brno 1997.

25 Jindřich FRANCEK – Tomáš ŠIMEK (eds.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích. (Soupis pramenů a literatury)*, Pardubice 1995, s. 143–178.

26 <<http://biblio.hiu.cas.cz/>>, ověřený přístup 6. 11. 2012.

27 Zatím byly vydány následující svazky: 1. Litoměřice (1996); 2. Pardubice (1995); 3. České Budějovice (1996); 4. Děčín (1998); 5. Hradec Králové (1998); 6. Slaný (1999); 7. Tábor (1999); 8. Jihlava (2000); 9. Třebíč (2001); 10. Telč (2001); 11. Český Krumlov (2003); 12. Trutnov (2004); 13. Chrudim (2003); 14. Libeň (2006); 15. Tišnov (2005); 16. Chomutov (2007); 17. Kladno (2007); 18. Jičín (2008); 19. Královské Vinohrady (2010); 20. Opava (2009); 21. Plzeň (2009); 22. Kutná Hora (2010); 23. Kadaň (2011). Srov. též Eva SEMOTANOVÁ, *Historický atlas měst – evropský projekt ke srovnávacím dějinám městských aglomerací*, in: Petr Kreuz – Vojtěch Šustek (eds.), *Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 2004, s. 325–342; TÁŽ, *Historický atlas měst České republiky 1994–2012. Výsledky, zkušenosti, perspektivy*, Historická geografie 36, 2010, s. 150–155.

28 Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1–8*, Praha 1996–2011.

vaného Historického atlasu je těžiště v topografických a ikonografických pramenech a jejich kvalitní reprodukci, Kučova encyklopedie klade hlavní důraz na architektonický a urbanistický vývoj jednotlivých lokalit. V prvním případě je velkým přínosem poměrně podrobná bibliografie.

V období po r. 1989 se také objevila řada sborníků, zaměřených na různé specifické problémy života (nejen vždy pouze raně novověkých) českých měst, případně na určitá období jejich vývoje. Hned na samém prahu 90. let se konala konference v Pardubicích a vědecký seminář v Českých Budějovicích – sborníky z obou z nich celkem přesvědčivě ukazují nejpodstatnější tematická a metodologická směřování historiků a historiček českých měst v 80. letech. Nejen co do objemu a chronologického rozpětí, ale především co do snahy o pokud možno co nejcelistvější pohled na život českých raně novověkých měst je třeba vydvihnout sborník z pardubické konference.²⁹ Příspěvky většiny autorů jsou vedeny snahou o přinejmenším částečné shrnutí témat, kterým se v předcházejícím období věnovali vesměs v analytických studiích, ať už se jedná o hrdelní soudnictví (B. Roedl, J. Francek), měšťanskou kulturu (J. Pešek, J. Hojda, V. Bůžek, J. Pokorný), vrchnostenská města, jejich typologii a místo v rámci soudobé stavovské společnosti (V. Ledvinka, P. Vorel, M. Macková), náboženské převraty a náboženský život v českých raně novověkých městech (J. Hanzal, N. Rejchertová) a další, méně profilující témata. Zastřešující studie organizátora konference a redaktora sborníku J. Pánka o městech v politickém systému českého stavovského státu má svůj pendant i v českobudějovickém sborníku, který je jinak věnován specifickému tématu každodennosti předbělohorských českých a moravských měst.³⁰ Vedle obecněji zaměřených statí již tehdy renomovaných specialistů v oblasti měšťanské kultury v něm můžeme nalézt i juvenilie badatelů, jejichž hlavní publikační aktivita spadá až do posledních desetiletí (M. Neudertová-Hrubá). Jako celek je sborník nepochybně důkazem o přitažlivosti konceptu dějin každodennosti a dějin hmotné kultury zejména v 80. letech, zároveň ale svědčí také o nabězích k přesunu zájmu některých badatelů od prostředí měšťanského směrem k prostředí šlechtickému.

Jisté tematické pokračování mají oba bezprostředně výše uvedené svazky ve dvou sbornících z následujících let, obou redigovaných

29 Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 16. listopadu 1990*, Praha 1991.

30 Václav BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. Opera historica 1*, České Budějovice 1991.

J. Francem. Pro témata rekatolizace³¹ a hrdelního soudnictví³² v nich byla nalezena řada styčných bodů, přičemž je pro tento přehled podstatné, že k protnutí došlo v některých případech i na poli urbánní historiografie.

Co do soustavnosti stojí ovšem na prvním místě dnes již tradiční řada konferenčních sborníků, vydávaná v poslední době ve spolupráci Archivu hlavního města Prahy a Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy pod názvem Documenta Pragensia. Ačkoli je v jejich zorném úhlu Praha vždy na prvním místě, takřka v každém z nich je možné nalézt také příspěvky týkající se jednotlivých českých venkovských měst, případně zahraničních středoevropských měst nebo staté teoretického a komparativního rázu. (Ve vztahu k městské správě srov. podrobněji dále.)

Do popředí badatelského zájmu se v posledních letech dostává i dosud nepřilíh zmapované období závěru třicetileté války, na něž se koncentrovaly příspěvky sborníků ze dvou moravských konferencí, brněnské³³ a olomoucké³⁴ (postupujeme-li chronologicky), sledujících

- 31 Jindřich FRANCEK (ed.), *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993, Jičín – Turnov 1995*. Sborník obsahuje šest příspěvků s jednoznačně urbánní tematikou: Karel KRÁL, *K rekatolizaci v Ústí nad Labem*, s. 101–110; Bohumír ROEDL, *Huertova mise v Lounech*, s. 111–118; Michaela KOKOJANOVÁ, *Karel z Lichtenštejna a Prostějov*, s. 119–124; Václav STARÝ, *Rekatolizace Prachatic v letech 1622–1626*; Jaroslav DOUŠA, *Podíl Plzně a Horšovského Týna na přípravách rekatolizace Čech*, s. 145–154; Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeňský nový svátek a jeho oslava v kázáních XVII. a XVIII. století*, s. 155–162.
- 32 Jindřich FRANCEK (ed.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995*, Pardubice 1996. Zde je pozornost věnována městskému prostředí ještě patrnější, včetně obsáhlého syntetizujícího zamyšlení Petra KREUZER, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, s. 63–100; z dalších příspěvků Bohumír ROEDL, *Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku*, s. 41–62; Bohdan KAŇÁK, *Žoldáštnosti průběhu soudního jednání u olomouckého městského práva v hrdelních případech podle procesního řádu z roku 1550*, s. 101–106; Jaroslav MILLER, *Delikty proti životu a zdraví ve světle půhoných knih města Olomouce*, s. 107–108; Jaroslava HONCOVÁ, *Vývoj kriminality a hrdelního soudnictví ve světle říčanských smolných knih z let 1605–1757*, s. 109–118; Michaela NEUDERTOVÁ – Lenka KUTHANOVÁ, *Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské*, s. 119–132; Michaela KOKOJANOVÁ, *Trestní případy v nejstarší knize prostějovských rychtářů*, s. 165–180.
- 33 Jan SKUTIL (ed.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Praha 1995.
- 34 Martin ELBEL – Milan TOGNER (eds.), *Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století. Historická Olomouc XIII*, Olomouc 2002. Z relevantních příspěvků pro téma této práce: Jan KUMPERA, „*Urputní zrádci Plzáci...*“. *Dobytí Plzně Mansfeldem na podzim 1618 v dobovém zrcadle*, s. 37–51; Martin ELBEL, *Dva světy? Konfesijní hranice za švédské okupace Olomouce 1642–1650*, s. 99–105; Marek ĎURČANSKÝ, *Česká královská města v letech 1640–1648 ve světle register podkomorího královských měst*, s. 351–358; Miroslav ČERMÁK, *Renesance cechovní řemeslné výroby v Olomouci po švédské okupaci města*, s. 379–384; Michaela KOKOJANOVÁ, *Důsledky třicetileté války pro městečko Kralice*, s. 385–402; Jana PODDANÁ, *Poválečná obnova komorního města Pardubice ve světle městské knihy trhové a možnosti jejího využití jako historického*

mj. také problémy urbánní historiografie. Na vztah jednotlivých vyšších vrstev společnosti ve specifickém typu vrchnostenských měst, jaký představovala města rezidenční, byl zaměřen sborník z konference v Prostějově;³⁵ na vrchnostenská města je zaměřen také sborník věnovaný jejich místu v patrimoniální správě.³⁶ Také další moravský sborník z konference v Příboře přináší několik relevantních příspěvků, zájem většiny referujících ale patřil období středověkému a novověkému.³⁷ Nejnověji se na problematiku interakce mezi měšťany, resp. venkovany a vojáky v raném novověku zaměřilo monotematické číslo časopisu *Historie – otázky – problémy*.³⁸

Podskupině svobodných královských měst, východočeským věnným městům, je zasvěcen zcela nedávno vydaný konferenční sborník, chronologicky orientovaný přímo na třicetiletou válku.³⁹ Obsahuje i ojedinělá zamyšlení nad situací českých měst v tomto období (V. Ledvinka),⁴⁰ postavením věnných měst v době předbělohorské (P. Vorel)⁴¹ a institucí měst coby pozemkové vrchnosti (P. Černíkovský)⁴²; na druhé straně je disparátnost příspěvků věnovaných jednotlivým věnným městům indi-

pramene, s. 403–407; Jan SCHWALLER, *Pardubice a pardubické panství v polovině 17. století – cesta k obnově*, s. 409–418. Ve sborníku byla otištěna i jedna z přípravných studií Jaroslava MILLERA, *Urbanizační trendy a flexibilita urbánních funkcí ve světle třicetileté války: Několik úvah o tendencích vývoje městských sídel středovýchodní Evropy*, s. 339–349, jejíž obsah se v upravené podobě objevil v jeho citované monografii.

- 35 Michaela KOKOJANOVÁ (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku. Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno*, Prostějov 1997.
- 36 Marie MACKOVÁ (ed.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy. (Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995)*, Ústí nad Orlicí 1996.
- 37 Jiří JUROK (ed.), *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného symposia uspořádaného ve dnech 5.–6. října 2001 v Příboře*, Příbor 2001. Uvádím alespoň tyto studie: Ludmila SULITKOVÁ, *Měšťané, jejich společenství a elity v Brně v předbělohorském období*, s. 115–123; Michaela HRUBÁ, *Měšťanské elity v královských městech severozápadních Čech v předbělohorské době*, s. 125–143; Jiří JUROK, *Hospodářská a politická aktivita české šlechty a měst v protoindustriálním období do roku 1620*, s. 145–157.
- 38 Jan KILIÁN – Marie Š. KOLDINSKÁ – Milan SVOBODA (eds.), *Turek, Švéd a Praž. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku*, Praha 2011 (=Historie – otázky – problémy 3, 2011, č. 2).
- 39 Jan KILIÁN (ed.), *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova. Sborník příspěvků z konference konané v Mělníce ve dnech 4.–5. května 2004*, Mělník 2004.
- 40 Václav LEDVINKA, *Česká města v době třicetileté války a problematika jejich vývoje v epoše baroka*, tamtéž, s. 22–31.
- 41 Petr VOREL, *Královská věnná města v systému českých měst v 16. století*, tamtéž, s. 16–21.
- 42 Petr ČERNÍKOVSKÝ, *Věnná města severovýchodních Čech a jejich poddaní po třicetileté válce*, tamtéž, s. 37–47.

kátorem naprosto nekompatibilního současného stavu zpracovanosti této problematiky a výhledů do nejbližších let. Redaktor sborníku J. Kilián publikoval vedle četných přípravných studií⁴³ také souhrnnou práci o Mělníce za třicetileté války,⁴⁴ po dlouhé době ojedinělý počín tohoto druhu. Zároveň je také autorem jediné monografie, které se dostalo někomu z bezprostředně pobělohorských podkomoří, v tomto případě Filipu Fabriciovi.⁴⁵ Její součástí je i přehledný souhrnný pohled na věnná města za třicetileté války.⁴⁶

Soustavná pozornost, která je městům v raném novověku věnována v posledních dvou desetiletích v Ústí nad Labem, je personifikována v osobnostech Lenky Bobkové,⁴⁷ Michaely Hrubé (Neudertové) a Ludmily Sulitkové. Jedním z výsledků je také ojedinělý sborník z největší části studentských prací.⁴⁸ Kromě toho, že dává čtenáři velmi slušnou představu o tématech, jimiž se absolventi tamější katedry historie zabývali a jakým způsobem je městskou problematiku možné využít z pedagogického hlediska, přináší několik analytických studií pokrývajících velkou část městské sítě severozápadních Čech, alespoň co se významnějších měst týká. Oblast městské správy a diplomatiky je mezi nimi zastoupena hojnou měrou, proto ponechávám podrobnější zmínky do následující kapitoly. Výrazné je ovšem zejména ovlivnění dějinami hmotné kultury, zvláště jejího studia prostřednictvím měšťanských testamentů a inventářů. Na severní a severozápadní Čechy byl zpočátku zaměřen také projekt „Libri civitatis“ – jediný, který se u nás v současné době soustavně věnuje edičnímu zpřístupňování pozdně středověkých a raně

43 Jan KILIÁN, *Vrchmostenský statek mělnické městské obce v první polovině 17. století*, Středočeský sborník historický (dále SSH) 24, 2006, s. 9–39; TÝŽ, *Kauza mělnických zrádců v době švédského vpádu roku 1639*, Confluens. Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka 6, 2007, s. 123–134; TÝŽ, *Mělník za stavovského povstání*, SSH 25, 2007, s. 22–44; TÝŽ, *Sbírka Militare v archivu města Mělníka*, in: Zdeněk Hojda – Hana Pátková (eds.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008, s. 263–274; TÝŽ, ... *Žalostivé stejskání tak častých a nevypravitelných těžkostí a soužení vojenského... Obranné mechanismy mělnických obyvatel za třicetileté války*, Středočeský vlastivědný sborník 26, 2008, s. 10–26.

44 Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618–1648*, České Budějovice 2008.

45 TÝŽ, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005.

46 Tamtéž, s. 113–146.

47 Ta je mj. spoluautorkou závažné studie mapující charakter městské sítě v severních Čechách na prahu raného novověku. Srov. Lenka BOBKOVÁ – Iveta SVOBODOVÁ, *Struktura městské sítě v severních Čechách v druhé polovině 15. a na počátku 16. století*, in: Sborník Severočeského muzea, Historia 10, Liberec 1991, s. 5–25.

48 Michaela NEUDERTOVÁ (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2000.

novověkých městských knih.⁴⁹ Poslední svazky ale už dospěly i na půdu pražských měst.⁵⁰

Co se týká monografií a speciálních studií pro jednotlivá města, situace je naprosto rozrůzněná. Nejjednodušší a nepřehlednější proto bude postupovat podle jednotlivých vrstev městského stavu, na jehož vrcholu pochopitelně stojí Staré a Nové Město pražské, od jistého momentu také Malá Strana a po nich České Budějovice, Plzeň a Kutná Hora. Dále jsou tu královská města v užším slova smyslu a královská věnná města. A po nevelké „mezikategorii“ měst, kterým se nepodařilo zcela se vyvázat z poddanství, ale svého času směřovala mezi města královská, je možné se věnovat poddanským městům a městečkům. To vše je ale učiněno pouze výběrově, protože situace v regionální historiografii je na tomto poli alespoň ve vztahu k syntetickým pracím, jak již bylo řečeno, značně roztržštěná. V úvahu tedy na tomto místě беру alespoň trochu obecněji pojaté práce, vesměs snahy o celkové uchopení dějin města nebo alespoň toho období, které souvisí s chronologickým výměrem této práce a případně v jeho rámci některého aspektu, který nelze zahrnout pod dějiny správy a městskou diplomatiku.

Na monografii Josefa Janáčka a kol.⁵¹ navázala v posledních letech dvě souhrnná zpracování – jednak kniha Václava Ledvinky a Jiřího Peška z níže podrobněji zmíněné ediční řady Nakladatelství Lidové noviny,⁵² jednak dvousvazkové Dějiny Prahy kolektivu autorů.⁵³ Vedle těchto syntéz zahrnujících celé dějiny Prahy byla historiky umění Jaroslavou Hausenblasovou a Michalem Šroněkem připravena samostatná výpravná monografie zachycující její vývoj za třicetileté války.⁵⁴ Oč strídmější je její text, o to bohatší je vybavení reprodukcí ikonografických pramenů. Období třicetileté války a doba na ni navazující je také předmětem zájmu

49 O edičním projektu a prvních vydaných svazcích přehledně Ivana EBELOVÁ, *Edice raně novověkých a novověkých písemných pramenů vydaných v letech 2000–2008*, Sborník archivních prací (dále SAP) 59, 2009, s. 593–596.

50 Jaroslava MENDELOVÁ (ed.), *Libri civitatis V. Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1518–1581*, Praha 2011; TÁŽ (ed.), *Libri civitatis VI. Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1582–1657*, Praha 2012.

51 Josef JANÁČEK (ed.), *Dějiny Prahy*, Praha 1964.

52 Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha*, Praha 2000.

53 Pavel BĚLINA a kol., *Dějiny Prahy I–II*, Praha – Litomyšl 1997–1998.

54 Jaroslava HAUSENBLASOVÁ – Michal ŠRONĚK, *Gloria et miseria 1618–1648. Praha v době třicetileté války*, Praha 1998. Kniha byla vydána také v německé a anglické mutaci: TÍŽ, *Gloria et miseria 1618–1648. Prag und der Dreißigjährige Krieg*, Praha 1998, a TÍŽ, *Gloria et miseria 1618–1648. Prague during the Thirty Years War*, Praha 1998.

monumentálního sborníku, věnovaného Praze barokní.⁵⁵ Podrobnou studii zachycující období saského vpádu let 1631–1632 v hlavním městě vydal nedávno Oldřich Kortus.⁵⁶

České Budějovice se sice zatím nedočkaly moderní syntézy, k dispozici je ale velmi podrobná encyklopedie k jejich dějinám.⁵⁷ Podobně Plzeň, kde starší monografii Miloslava Bělohávka a kol.⁵⁸ pouze doplňuje, ale nenahrazuje podrobný chronologický přehled Ivana Martinovského a kol.⁵⁹ Kolektivní syntéza dějin Kutné Hory zahájila záslužnou řadu monografií vydávaných Nakladatelstvím Lidové noviny.⁶⁰

Ideálem městské monografie v rámci domácích prací pro mě byla dlouho podle vlastních zkušeností, ohlasů v rámci historické obce a nakonec i recenzí úctyhodná co do rozsahu, zpracování i grafického provedení syntéza dějin města Litoměřice,⁶¹ dnes již poněkud ve stínu níže uvedené ediční řady NLN. U těch několika málo opravdu větších českých raně novověkých měst lze dnes stěží počítat se zpracováním z pera jednoho autora. Naopak – autoři jednotlivých chronologicky a tematicky přesně vymezených kapitol by měli mít v ideálním případě za sebou řadu přípravných studií, které by jim připravily cestu k obecnějšímu pohledu, co do stylistiky pokud možno stravitelnému i pro laické zájemce, neslevujícimu ovšem nic z faktografického základu. A to za adekvátního rozložení pozornosti v rámci celého chronologického i tematického spektra, pokud možno za spolupráce ze strany archeologů a přírodovědců. Právě Dějiny města Litoměřic takovéto požadavky naplňují takřka beze zbytku.

I tak vedle nich samozřejmě existuje řada důležitých prací. V případě Ústí nad Labem, jemuž bylo věnováno podobně výpravné kolektivní dílo,⁶² je už patrná mnohem větší nerovnováha ve zpracování jednotlivých dějinných úseků – a právě třicetiletá válka patří k těm spíše opomenutým.

55 Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK – Vít VLNAS (red.), *Barokní Praha – barokní Čechie. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách. Praha, 24.–27. září 2001*, Praha 2004.

56 Oldřich KORTUS, *Praha za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, Pražský sborník historický (dále PSH) 36, 2008, s. 105–183.

57 Jiří KOPÁČEK (ed.), *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

58 Miloslav BĚLOHLÁVEK et al., *Dějiny Plzně 1. Od počátků do roku 1788*, Plzeň 1966.

59 Ivan MARTINOVSKÝ et al., *Dějiny Plzně v datech. Od prvních stop osídlení až po současnost*, Plzeň 2004.

60 Helena ŠTROBLOVÁ et al., *Kutná Hora*, Praha 2000.

61 Oldřich KOTYZA – Jan SMETANA – Jindřich TOMAS et al., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997.

62 Kristina KAISEROVÁ – Vladimír KAISER et al., *Dějiny města Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1995.

Víceméně jednotnou grafickou úpravu, o něco méně už vnitřní strukturu, si zachovává zmíněná záslužná ediční řada městských monografií vydávaná v Nakladatelství Lidové noviny za redakce Ivany Ebelové.⁶³ Při množství autorů, kteří se na přípravě jednotlivých svazků podílejí, je to ovšem pochopitelné. Vedle uvedené knihy věnované Kutné Hoře je v rámci této řady k dispozici již několik dalších monografií zachycujících dějiny někdejších českých královských,⁶⁴ resp. královských věnných⁶⁵ i vrchnostenských⁶⁶ měst; zastoupena jsou také městská centra na Moravě⁶⁷ a ve Slezsku⁶⁸.

Zmíníme-li ještě svérázné zpracování dějin Rokycan z pera Petrose Cironise,⁶⁹ můžeme řadu nejnovějších syntetických zpracování dějin královských měst v užším slova smyslu uzavřít. V dalších případech je proto třeba se obrátit ke starším zpracováním, z nichž některá jsou dnes již nedostačující. Některá jsou ale naopak klasická a co do heuristiky snad i nepřekonatelná. Platí to v první řadě o monumentálních Dějinách Pelhřimova Josefa Dobiáše⁷⁰ (který zřetelně dospěl na hranici toho, čeho lze v jedné osobě co do heuristiky pro jednu lokalitu s dostatkem pramenů dosáhnout), podobně také o Vančurových Dějinách Klatov⁷¹ a Sedláčkových Dějinách Písku⁷². Budiž na tomto místě zvláště v souvislosti s dílem Josefa Dobiáše zdůrazněno, že se nejedná o konvenční

63 Souhrnně k dosavadním výsledkům této ediční řady Ivan HLAVÁČEK, *Z literatury k městským dějinám*, ČNM – řada historická CLXXV, č. 1–2, s. 89–90.

64 Ivana EBELOVÁ – Petr HOLODNÁK (eds.), *Žatec*, Praha 2004; Bohumír ROEDL (ed.), *Louny*, Praha 2005; Marie TOŠNEROVÁ (ed.), *Beroun*, Praha 2008; Lenka SÝKOROVÁ et al., *Klatovy*, Praha 2010; Hana HRACHOVÁ et al., *Rokycany*, Praha 2011.

65 Jan KILÍAN et al., *Mělník*, Praha 2010.

66 Lydia BAŠTEČKÁ – Ivana EBELOVÁ (eds.), *Náchod*, Praha 2004.

67 Renata PISOVÁ (ed.), *Jihlava*, Praha 2009; Jiří JUROK – Tomáš BALETKA et al., *Nový Jičín*, Praha 2011.

68 Karel MÜLLER et al., *Opava*, Praha 2006.

69 Petros CIRONIS, *Historie města Rokycan. Díl 1. Rokycany od 10. století do třicetileté války*, Rokycany 1993.

70 Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí I–V.1*, Pelhřimov–Praha 1927–1970 (v šesti svazcích; dále jen Dějiny Pelhřimova). Dobiášova rozsáhlá a dosud neuspořádaná písemná pozůstalost v Archivu Akademie věd ČR názorně svědčí o tom, jak mnoho času a péle musel svému životnímu dílu, vznikajícímu souběžně s jeho zásadními pracemi ze starověkých dějin, věnovat. Zvláště složitou a dlouhodobou záležitostí pak bylo kvůli nepřizní doby vydání svazku V.1, zachycujícího právě třicetiletou válku.

71 Jindřich VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov. Díl I–II*, Klatovy 1927–1936 (dále jen Dějiny Klatov).

72 August SEDLÁČEK, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou I–III*, Písek 1911–1913 (dále jen Dějiny Písku). Jedná se o kvalitativní skok oproti jeho rané monografii věnované Čáslavi. I pro dějiny měst si samozřejmě udržuje svůj význam Sedláčkovy životní dílo: August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého 1–15*, Praha 1882–1927.

konstatování, ale o autorovo plné přesvědčení, mnohokrát potvrzené zvláště při přípravě podkapitoly o městských radách v letech 1624–1636, a také kapitoly o Nymburce, svázaném s předbělohorským a bělohorským Pelhřimovem mnoha nepominutelnými vazbami. Z dalších letitějších monografických zpracování⁷³ je třeba uvést alespoň v následujících kapitolách častěji použité práce Josefa Vávry (Kolín, Beroun),⁷⁴ Františka Levého (Rakovník),⁷⁵ Jana Nepomuka Coriho (Most)⁷⁶ či Václava Fialy (Slaný).⁷⁷

Specifickou skupinou královských měst byla města věnná, proto jim věnuji pozornost samostatně. Tady stojí na prvním místě – nejen co do důležitosti samotného města – Hradec Králové a jeho čtyřsvazkové dějiny z pera Jaromíra Mikulky⁷⁸ vydané za nelehkých podmínek počátkem 90. let. Je jen škoda, že zatím nevyšel předpokládaný pátý díl s bibliografií a rejstříky, což poněkud znesnadňuje práci s touto monografií. Velmi pěkně vypravenou a širšímu okruhu čtenářů vstříc vycházející knihu o Novém Bydžově vydal nedávno Jaroslav Prokop.⁷⁹

Z poddanských měst je třeba vedle výše uvedených dějin Náchoda zmínit alespoň dvě zdařilé monografie polabských měst, jež jako součást komorních panství skýtají mnoho komparativních údajů pro účely této práce. Jedná se o „Poděbrady v proměnách staletí“ Evy Šmilauerové⁸⁰ a „Dějiny města Přelouče“ Petra Vorla.⁸¹ Ten je také autorem kapitol o předbělohorském období v prvním a dosud jediném dílu „Dějin Pardubic“, dovedeném zatím bohužel jen na práh r. 1618.⁸²

73 O rozvoji a povaze českého urbánního dějepisectví druhé poloviny 19. století podnětným způsobem Petr ČERNÍKOVSKÝ, *Hrašeho Dějiny Náchoda v kontextu českého urbánního dějepisectví*, Náchodsko od minulosti k dnešku 5, 2007, s. 183–201. K roli monografií zachycujících dějiny jednotlivých měst při vytváření národnostních a místních identit ve 2. polovině 19. století srov. Jaroslav IRA, *Creating local and broader identities: Historical monographs on Bohemian, Moravian, and Galician towns, 1860–1900*, in: Luďa Klusáková – Laure Teuilières (eds.), *Frontiers and identities: cities in regions and nations*, Pisa 2008, s. 251–266.

74 Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína 1–2*, Kolín 1888; TÝŽ, *Paměti královského města Berouna*, Beroun 1899.

75 František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 1896.

76 Johann Nepomuk CORI, *Geschichte der königl. Stadt Brüx bis zum Jahre 1788*, Brüx 1889.

77 Václav FIALA, *Slaný v letech 1618–1632. České město za 30leté války*, Rozpravy KČSN, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, nová řada (VIII), č. 1, Praha 1925.

78 Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I.1–2 – II.1–2*, Hradec Králové 1994–1997.

79 Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005.

80 Eva ŠMILAUEROVÁ, *Poděbrady v proměnách staletí 1*, Praha 2001.

81 Petr VOREL, *Dějiny města Přelouče 1 (1086–1618) – 2 (1618–1848)*, Přelouč 1999–2002.

82 František ŠEBEK et al., *Dějiny Pardubic. Díl I*, Pardubice 1990.

Význam obou velkých edičních podniků – Lívova⁸³ i Polišínského a spol.⁸⁴ – není třeba dále vyzvedávat – musí být zřejmý komukoli, kdo se průběhem třicetileté války v českých zemích byl jen trochu zabýval. Platí to samozřejmě i pro badatele zabývající se vývojem měst v tomto období. Snad je možné pouze pro úplnost podotknout (ale to je vzhledem k charakteru těchto děl víceméně na první pohled jasné), že Lívova edice je pro česká města a problémy jejich místní administrativy podstatně sdělnější než na mezinárodně-politické otázky mnohem více zaměřená „Documenta“.

II.2 Dějiny městské správy a kanceláří českých měst v raném novověku – bibliografický přehled

Za zakladatele vědeckého výzkumu správního zřízení raně novověkých českých měst v rámci českojazyčné historiografie lze bezesporu považovat v prvé řadě Jaromíra Čelakovského, Zikmunda Wintra a Václava Vojtíška. Přestože těžiště jejich zájmu spočívalo – kromě Wintra (k němu blíže v předchozím oddílu) – v období středověkém, v řadě svých prací věnovali pozornost také období pozdějšímu. U Čelakovského je v této souvislosti třeba uvést především dosud nepřekonanou stať o podkomořském úřadu,⁸⁵ u Vojtíška průkopnický rozbor radních manuálů Starého Města pražského, představující de facto dějiny soudobé městské kanceláře a sledující také osudy městských písařů,⁸⁶ a některé jeho pozdější stati zaměřené na právní dějiny českých měst v širším časovém horizontu.⁸⁷ Také pozornost jejich německých současníků (Wenzel Hieke, Adalbert Horcicka aj.) byla upřena především ke starším dějinám českých měst a přípravě jejich listinářů, případně edic nejstarších městských knih.⁸⁸ Na Moravě tíhl k městským dějinám zejména neúnavný

83 Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondy Militare. Díl 3–8*, Praha 1951–1957.

84 *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia 1–7*, Praha 1971–1981.

85 Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách*, ČČM 51, 1877, s. 3–31, 239–271, 437–458, 557–580; ČČM 52, 1878, s. 14–43.

86 Václav VOJTÍŠEK, *Manuály radní Nového Města pražského z let 1548–1553 a jejich písaři. (Příspěvek k vývoji městských knih pražských.)*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 11–51. Původně vydáno v Časopise Společnosti přátel starožitností českých (dále ČSPSČ) 18, 1910 a 19, 1911, kde jsou publikovány také obrazové přílohy.

87 Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 240–272; TÝŽ, *Z právních dějin československých měst*, in: Výbor rozprav a studií, s. 426–457.

88 Souhrnně František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepísectví*, Praha 1997², s. 454.

editor Christian Friedrich d'Elvert, jehož počiny zahrnují ve velké míře také období třicetileté války.⁸⁹

V meziválečných dvou dekádách a ještě několik let po r. 1945 byly nejvýznamnější výsledky na poli výzkumu městské správy a městské diplomatiky spojeny s působením Archivní školy a jejích absolventů. O městské správě zde přednášel nejprve Václav Vojtíšek, po něm (od poloviny 20. let) Bedřich Jenšovský a po Jenšovského smrti a skončení války Antonín Haas.⁹⁰ I tak ale stály otázky městské správy a diplomatiky v této době celkem pochopitelně ve stínu zájmu o praxi nejvyšších úřadů českých zemí a habsburského soustátí v raném novověku. K této problematice byly zejména na stránkách Časopisu Archivní školy⁹¹ a Sborníku Archivu ministerstva vnitra mezi válkami vydány základní práce,⁹² vesměs důležité také pro kontext studia problémů raně novověké městské správy. Jejich přínos tkví také v tematizaci řady základních problémů novověké diplomatiky a ustálení valné části odpovídající české terminologie. Hranice roku 1618 však byla v rámci zájmu této generace badatelů překročena spíše výjimečně. Totéž platí také pro německou historiografii v meziválečném Československu, jejíž těžiště zájmu leželo pro městské prostředí ve středověkém období a tímto směrem byl orientován také převládající zájem editorů. Vedle některých právněhistorických prací (Otto Peterka, Wilhelm Weizsäcker) se němečtí historici v meziválečném

89 Tamtéž, s. 262.

90 Josef KOLLMANN, *Státní archivní škola v Praze. (Příspěvek k dějinám archivního školství)*, SAP 32, 1982, s. 225–307. Podle zde otištěného přehledu absolventů byla témata z prostředí raně novověkých měst zastoupena v rámci závěrečných prací zhruba 15 %.

91 K charakteru ČAS srov. Jiří PEŠEK, *Časopis archivní školy*, in: Miloslav Polívka – Michal Svatoš (eds.), *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.*, Praha 1992, s. 389–400.

92 S ohledem na dějiny městské správy a městskou diplomatiku uvádím alespoň: Karel STLOUKAL, *Česká kancelář dvorská 1599–1608. Pokus z moderní diplomatiky*, Praha 1931; Zdeněk KRISTEN, *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé hory. (Příspěvek k novější české diplomacie)*, Časopis Archivní školy (dále ČAS) 5, 1927, s. 1–109; TÝŽ, *K otázce register a registrování listů poselacích v české kanceláři dvorské na počátku XVII. století*, ČAS 9–10, 1933, s. 218–234; Václav LETOŠNÍK, *Registra otevřených listů české kanceláře*, ČAS 3, 1926, s. 36–63; Václav PEŠÁK, *Protokoly české dvorské kanceláře od polovice XVI. století do Bílé hory*, Sborník Archivu ministerstva vnitra (dále SAMV) 2, 1929, s. 91–113; TÝŽ, *Dějiny královské české komory od roku 1527. Část I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.*, SAMV 3, Praha 1930; TÝŽ, *Studie k dějinám české komory*, SAMV 6, 1935, s. 65–178; TÝŽ, *Jednací protokol české královské rady za let 1605–1609*, in: Václav Vojtíšek (ed.), *Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931*, Praha 1931, s. 310–330; Jaroslav PROKEŠ, *Protokol vyšší korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618–1619*, SAMV 7, Praha 1934. Do tohoto kontextu spadá také pozdější práce Františka ROUBÍKA, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749*, SAP 17, 1967, s. 539–603.

Československu zabývali raně novověkou urbánní historií zejména v regionálním kontextu.

Období po r. 1945 (a zvláště po r. 1948) je z tohoto hlediska vlastně obdobím paradoxů – na smutném pozadí 50. let a poté v poněkud příznivějších 60. letech bylo vykonáno na poli zpřístupňování a poznání bohatství městských archivů ohromné množství práce. V rámci budování jednotné celozemské archivní sítě byla publikována řada průvodců po jednotlivých okresních a jiných archivech, v jejichž rámci byly popsány (a předtím alespoň základním způsobem zpracovány, resp. evidovány) starší dochované archiválie. Městských knih se to týká v prvé řadě. Přehledné úvody k popisům fondů jednotlivých měst obsahují také stručné nástinu dějin a základní údaje k městské správě a kancelářím.⁹³

V dalším vývoji zájmu českých historiček a historiků o raně novověké úřední prameny byly většinou v podstatnějších výsledcích propojeny dějiny novověké diplomatiky a správy se zájmy kulturně-historickými, právně-historickými a v poslední době historicko-antropologickými, jak se snaží ukázat výčet jednotlivých oblastí výzkumu níže a jak o tom již byla řeč v předchozím oddílu.⁹⁴

* * *

Monografii, jež by souhrnně zpracovávala problematiku městské správy raně novověkých českých měst na úrovni nejnovějších poznatků, nemáme k dispozici; nenabízí ji v rámci soudobých možností ovšem ani starší literatura. Základní poučení poskytuje příslušná kapitola standardní příručky k dějinám správy, v nedávném novém vydání obohacená o bibliografické údaje, dovedené až na konec r. 2005.⁹⁵ V této souvislosti je třeba také uvést základní příručku k české diplomatice, jež obsahuje vedle samostatného zpracování středověké (Rostislav Nový) a raně novověké (Jindřich Růžička) městské diplomatiky⁹⁶ také obecnější úvod

93 Velmi aktivní byla v této době na poli výzkumu středověkých a raně novověkých měst brněnská pobočka Historického ústavu ČSAV, jejíž někteří pracovníci se dříve na pořádacích pracích v archivech přímo podíleli. Srov. J. VÁLKA, „*Nové dějepiscectví*“, s. 469.

94 Tradice výzkumu dějin správy českých zemí shrnul nejnověji přehledně Petr MAŤA, *Verwaltungs- und behördengeschichtliche Forschungen zu den böhmischen Ländern in der Frühen Neuzeit. Kurzer Überblick über vier lange Forschungstraditionen*, in: Michael Hochedlinger – Thomas Winkelbauer (Hgg.), *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit*, Wien – München 2010, s. 421–477.

95 Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989; Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*, Praha 2005.

96 Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971², s. 156–176 a 292–305.

do otázek novější diplomatiky z pera Zdeňka Fialy.⁹⁷ Speciálně problematice městské správy a diplomatiky v širokém časovém horizontu od středověku až téměř do současnosti byl zasvěcen sborník z konference pořádané Katedrou PVH a AS FF UK v r. 1990⁹⁸ a jeden ze svazků sborníku Documenta Pragensia, obsahující příspěvky konference pořádané k osmisetletému výročí pražské správy.⁹⁹ I na poli městské správy patří k zásadním přednostem této ediční řady, což je třeba i na tomto místě zdůraznit, pravidelná prezentace výsledků výzkumu zahraničních badatelů, stejně jako početné zastoupení badatelů zabývajících se městy v jednotlivých regionech.

Pro další výklad považuji za praktičtější postupovat podle charakteru dosavadních zpracování, ať již obecněji zaměřených či zcela analytického rázu.

Městská správa jako celek – obecně zaměřené práce a práce o městech za třicetileté války reflektující i správu. Vývoji městské správy v komplexnějším pohledu, většinou zároveň s městskou kanceláří, bylo pro jednotlivá větší města věnováno několik studií, vydaných jednak ve Sborníku archivních prací, jednak v příslušných regionálních sbornících. Tato zpracování často vznikala v souvislosti s pořádáním archivů měst a obvykle jsou opřena o důvěrnou znalost dochovaného místního materiálu. Odhlédneme-li od studií, jejichž zaměření má čistě medievistický charakter, patřil i tak větší díl pozornosti předbělohorskému období – porážka stavovského povstání, případně některé další blízké datum, představuje logický časový předěl také v rámci místní správy. Vývoj bezprostředně pobělohorský bývá obvykle zasazen do studií s širším časovým vymezením. Syntetické uchopení správy pražských měst není vedle staršího Vojtíškovy nástinu¹⁰⁰ k dispozici – vzhledem k obrovskému rozsahu materie není ani divu. Důkladněji jsou zatím zpracovány některé časové úseky¹⁰¹ a některé dílčí aspekty (podrobněji níže). Co se týká královských měst, závažné a často citované studie tohoto

97 Tamtéž, s. 292–203. Mohl tak navázat na svou klasičtější studii, v níž se již dříve zabýval otázkami novověké diplomatiky v teoretické rovině, srov. Zdeněk FIALA, *Diplomatika jedna nebo dvě?*, Archivní časopis (dále AČ) 10, 1960, s. 1–18.

98 Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, AUC – Philosophica et historica 1–1992, Z pomocných věd historických X, Praha 1992.

99 Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, Documenta Pragensia 21, Praha 2002.

100 Václav VOJTÍŠEK, *O vývoji samosprávy pražských měst*, Praha 1927. Srov. také katalog k výstavě *Osm století pražské samosprávy*, Praha 2000.

101 Jaroslava MENDELOVÁ, *Správa Nového Města pražského ve letech 1348–1784*, in: *Nové Město pražské ve 14.–20. století*, Praha 1998, s. 43–59.

typu byly otištěny na stránkách Sborníku archivních prací z pera Petra Mužíka (Domažlice)¹⁰² a Miloše Dvořáka (Český Brod),¹⁰³ nověji pak Jiřího Bocka (Trutnov).¹⁰⁴ Z dalších královských měst neunikla soustavnější pozornosti badatelů Plzeň,¹⁰⁵ Kutná Hora,¹⁰⁶ Tábor,¹⁰⁷ Slaný,¹⁰⁸ Beroun,¹⁰⁹ Litoměřice,¹¹⁰ Prachatice¹¹¹ a nejnověji Sušice¹¹². Mimořádně cenná je nedávno vydaná příručka Bohumíra Roedla pro městskou správu v Lounech,¹¹³ která přináší i velké množství zobecňujících postřehů a materiálu pro potenciální komparaci (srov. níže oddíl III.4). Ke královským městům můžeme vzhledem k jejich specifickému postavení, vyznačujícímu se značnou mírou svobody, přiřadit Velvary, pro něž je k dispozici rozsáhlá průkopnická práce Antonína Haase,¹¹⁴ jež na strán-

102 Petr MUŽÍK, *Městská kancelář, správa a hospodářské poměry v Domažlicích v 16. a na počátku 17. století*, SAP 27, 1977, s. 53–109.

103 Miloš DVOŘÁK, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, SAP 32, 1982, s. 170–224.

104 Jiří BOCK, *Historický a hospodářsko-správní vývoj Trutnova do roku 1620*, SAP 55, 2005, s. 314–378.

105 Fridolin MACHÁČEK, *Městská rada a městská kancelář v Plzni v XVI. století*, in: Bedřich Jenšovský – Bedřich Mendl (eds.), *K dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k 60. narozeninám 1872–1932*, Praha 1932, s. 233–261.

106 Marie KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy z let 1462–1527 a městská správa v tomto období*, SAP 23, 1973, s. 106–165; TÁŽ, *Příspěvek k organizaci městské správy v Kutné Hoře v 16. století*, SSH 16, 1981, s. 57–82; Marie BISINGEROVÁ – Lubomír VANĚK, *Agenda kutnohorské městské správy v 16. století ve světle radních manuálů*, *Práce z okresního archivu v Kutné Hoře*, Kutná Hora 1984; Marie BISINGEROVÁ, *Správa města Kutné Hory v 15. a 16. století a instituce městských písařů. (Shrnutí dosavadních poznatků)*, in: I. Hlaváček (red.), *Městská diplomatika a správa*, s. 47–51.

107 Libuše MÁCOVÁ, *Městská správa v Táboře na počátku 17. století*, in: Sborník k 550. výročí vzniku města, Tábor 1970, s. 50–74.

108 Karel KŘESADLO, *Správa a soudnictví ve Slaném v polovině 16. století*, SSH 10, 1975, s. 173–183.

109 Marie TOŠNEROVÁ, *Městská správa a hospodářství v Berouně v polovině 16. století*, *Minulosti Berounska* 1, 1998, s. 9–20.

110 Quido KASTNER, *Městská správa v Litoměřicích*, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997*, Pardubice – Praha 1999, s. 135–144.

111 Václav STARÝ, *Přehled vývoje městské správy v Prachaticích v 16. století*, in: Vlastivědný sborník muzea Šumavy 4, 2001, s. 50–59. Studie bezprostředně navazuje na zpracování staršího období: TÝŽ, *Přehled vývoje městské správy v Prachaticích ve 14. a 15. století*, in: tamtéž, s. 34–49.

112 Jan LHOTÁK, *K vývoji městské správy v Sušici od nejstarších dob do roku 1850 I–III*, *Minulosti Západočeského kraje* 43, 2008, s. 13–78; 44, 2009, s. 139–193; 45, 2010, s. 188–190.

113 Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573–1727*, Louny 2004.

114 Antonín HAAS, *Městské zřízení ve Velvarech před třicetiletou válkou*, SSH 3, 1959, s. 5–41, SSH 4, 1969, s. 1–49.

kách Středočeského sborníku historického bohužel poněkud zapadla. Z moravských královských měst je díky dlouholetému soustavnému zájmu Hany Jordánkové a Ludmily Sulitkové zdaleka nejlépe zpracována správa a kancelář předbělohorského Brna.¹¹⁵ Pro poddanská města je třeba zmínit se z nejnovějších prací především o studii Antonína Maříka (Karlovy Vary),¹¹⁶ a z dalších výběrem alespoň o níže uvedených.¹¹⁷ I v tomto výčtu je dosavadní orientace na předbělohorské období mimořádně zřetelná. Prací zaměřených na zpracování celkového charakteru městské správy v jednotlivých městech konkrétně v období třicetileté války je zcela poskrovnu. Vedle další ze série studií Petra Mužíka o městské správě v Domažlicích¹¹⁸ a práce Jaroslavy Mendelové o situaci na Novém Městě pražském¹¹⁹ se jedná spíše o příležitostné drobnosti¹²⁰ nebo články zaměřené na některý konkrétní aspekt dobové městské správy či diplomatiky, citované případně níže. V posledních letech je čím dál častější také užití aktuálních konceptů zejména německojazyčné historiografie, vzhledem k metodologickým inovacím reagujícím na koncepty konfesionalizace.¹²¹ Obecně lze odkázat na monografie jed-

115 Z jejich početných studií k různým aspektům brněnské městské správy zejména souhrnně Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Brněnská městská kancelář v předbělohorském období. (Prosopografická a diplomatická studie)*, SAP 45, 1995, s. 291–510. Z dalších prací výběrem Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Osm století pražské samosprávy*, s. 39–54.

116 Antonín MAŘÍK, *Správa města, písaři a archiv Karlových Varů*, SAP 48, 1998, s. 105–187.

117 Karol BÍLEK, *Sobotecká samospráva do zřízení regulovaného magistrátu a počátky městského archivu*, in: Karol Bílek – Vladimír Rada – Karel Samšíňák, Sobotka 1968. Vlastivědný sborník vydaný Osvětovou besedou v Sobotce, Sobotka 1968, s. 23–31; TÝŽ, *Správa města Sobotky v 16. a 17. století a poměr ke kostecké vrchnosti*, in: M. Macková (red.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy*, s. 78–84; Miloslav KOŠTÁL, *Město Děčín a jeho správa do 16. století*, in: *Z minulosti Děčína* 1, 1965, s. 77–105; Věra SEKOTOVÁ – Marie MACKOVÁ, *Radnice a dějiny městské správy v Lanškrouně*, Lanškroun 1996; Věra SEKOTOVÁ, *Město Lanškroun do roku 1633 (Dějiny správy města – 1. část)*, in: M. Kokojanová (red.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo*, s. 537–542; Věra SEKOTOVÁ – Marie MACKOVÁ, *Ústecká radnice a městské dějiny (od feudalismu k novodobé společnosti)*, Ústí nad Orlicí 1998.

118 Petr MUŽÍK, *Hospodářství a městská správa města Domažlic za třicetileté války*, *Minulosti Západočeského kraje* 16, 1980, s. 199–217.

119 Jaroslava MENDELOVÁ, *Třicetiletá válka a Nové Město pražské (1620–1650)*, PSH 31, 2000, s. 149–185.

120 Jan KROC, *Městská správa v Radnicích za třicetileté války*, *Minulosti Rokycanska* 5, 1969, s. 11–14. Samostatný nevelký oddíl o správě Loun za stavovského povstání obsahuje práce Karla ŠTĚPÁNKA, *Město Louny a české stavovské povstání roku 1618–1620. Příspěvek k problematice dějin českého měšťanstva v době Bílé hory*, in: *Sborník Severočeského musea – Historia* 4, 1964, s. 151–244.

121 Platí to především pro rozsáhlou práci Josefa Hrdličky, z níž zatím vyšel tiskem hutný výtah. Josef HRDLIČKA, *Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě: Jindřichův*

notlivých měst, v jejichž rámci jsou obvykle odpovídajícím způsobem vzaty v potaz i záležitosti městské správy, a dále na tištěné průvodce po archivech, případně nepublikované úvody k archivním fondům jednotlivých měst. Celkově je myslím dostatečně zřejmé, že většina prací je výsledkem – když už ne systematického, pak rozhodně trvalého – zájmu jednotlivých badatelů o některé z měst. Pracovní a v neposlední řadě také regionálně-patriotická vázanost autora a objektu jeho zájmu je dosud takřka samozřejmostí.

Vztah k centrálním zemským úřadům (podkomoří, česká komora, apelační soud). Vyplyvá z povahy věci, že většina výše zmíněných prací z oblasti městské správy se musela zabývat také vztahem představitelů města k úřadům, které jim byly nadřazeny – v případě měst královských se jedná o úřad podkomořího, českou dvorskou kancelář, apelační soud a českou komoru; v případě měst vrchnostenských zejména o dva posledně jmenované úřady. Většinou je tento problém řešen nebo alespoň naznačen ve výše uvedených pracích; speciální studie mu až na drobné výjimky věnovány nebyly. Poměrně značné pozornosti se těší apelační soud¹²² a v posledních letech také komunikace mezi ním a jednotlivými městskými soudy v praxi¹²³ (o této problematice pojednávají i některá zpracování hrdelního soudnictví jednotlivých měst, srov. níže). Také podkomořský úřad se vedle Čelakovského zmíněné klasické práce a edi-

Hradec 1590–1630. Těze habilitační práce, in: Václav Bůžek (ed.), Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků, České Budějovice 2009 (=Opera historica 13), s. 399–426.

- 122 Karolina ADAMOVIČ, *Apelační soud v českém království v letech 1548–1651*, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, s. 101–112; Marie RYANTOVÁ, *Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu*, in: Petr Vorel (ed.), Stavovský odboj roku 1547, s. 185–204; Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627*, *Paginae historiae* 13, 2005, s. 5–31; Klára WOITSCHOVÁ, *Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 545–558.
- 123 Michaela NEUDERTOVÁ – Lenka KUTHANOVÁ, *Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské*, in: J. Francek (ed.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích*, s. 119–132; Květoslava HAUBERTOVÁ, *Loketský v ortelních manuálech apelačního soudu v letech 1548–1740. K zániku chebské oblasti městského práva v roce 1548*, *Sborník Chebského muzea* 2005, s. 8–22. V nedávné době vzniklo inspirativní soustavné zpracování vztahu měst a městeček jednoho regionu k apelačnímu soudu v delším časovém měřítku: Renáta RŮŽIČKOVÁ – Tereza SIGLOVÁ, *Apelační soud a odvolání proti rozhodnutím nižších soudů pardubického panství. (Případy řešené v civilním soudním řízení v 16.–18. století)*, *Sborník prací východočeských archivů* 13, 2009, s. 13–130; Renáta RŮŽIČKOVÁ – Tereza SIGLOVÁ, *Apelační soud a případy řešené v inkvizičním soudním řízení na pardubickém panství v 16.–18. století*, *Sborník prací východočeských archivů* 14, 2010, s. 13–110.

ce Antonína Schulze¹²⁴ stal předmětem několika studií,¹²⁵ zvláště je třeba zmínit souhrnný pohled Zdeňka Martínka¹²⁶ na charakter výkonu správy tohoto úřadu v době pobělohorské. Samostatnou pozornost budila otázka platů a darů podkomořímu.¹²⁷

Městské rady, jejich sociální složení a pravomoci a výzkum elit. S problematikou městské správy v širším slova smyslu souvisí také výzkum personálního složení městských rad, založený vesměs na prosopografických metodách. Díky němu je možné dospět k celistvějším závěrům o sociální struktuře městských rad, o problematice kontinuity a diskontinuity v personálním obsazení rady, o jejím vztahu k nižším městským úřadům apod. Tato mravenčí práce je natolik náročná na heuristiku, že reprezentativnější výsledky jsou zatím k dispozici pouze pro nevelké množství měst, pro jiná je navíc vzhledem k nedostatečnému dochování pramenů výzkum tohoto druhu předem vyloučen. S tímto starším směrem výzkumu úzce souvisí současný zájem o horní vrstvy městské společnosti, které ovšem vedle elit politických zahrnují také s nimi spíše více než méně provázané elity ekonomické a intelektuální. Stávající možnosti a výcho-

124 Antonín SCHULZ (ed.), *Žich Milostí královen Českých urození páni podkomoří a hofrychtěři*, Dvůr Králové nad Labem 1910. Jedná se o chronologicky řazenou sbírku podkomořských listů se vztahem ke Dvůru Králové.

125 Marek ĎURČANSKÝ, *Obnovování rad v českých královských městech v letech 1624–1636*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, s. 93–101; TÝŽ, *Česká královská města v letech 1640–1648 ve světle register podkomořího královských měst*, in: Martin Elbel – Milan Togner (eds.), *Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Historická Olomouc XIII, Olomouc 2002, s. 351–358; TÝŽ, *Úřední knihy vedené v rámci podkomořského úřadu jako pramen k výzkumu šlechtických dvorů v období třicetileté války*, SAP 52, 2002, s. 243–256; TÝŽ, *Agenda podkomořího věnných měst a podkomořího královských měst ve vzájemném porovnání. Několik poznámek k praxi za třicetileté války*, in: J. Kilián (ed.), *Věnná města*, s. 32–36; Jan KILIÁN, *Podkomoří a zámecký hejtman na cestách. Komparace pracovních a jiných výjezdů Filipa Fabricia a Martina Pruška z Prušova v letech 1611–1632*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*, Pardubice 2007, s. 87–98.

126 Zdeněk MARTÍNEK, *Hospodářství a správa královských měst podkomořských v Čechách v letech 1620–1784*, in: I. Hlaváček (ed.), *Městská diplomatika*, s. 101–106.

127 Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: Sborník Okresního archivu v Lounech 7, 1995, s. 37–42; Vratislav RYŠAVÝ, *Present Sušických panu podkomořímu v roce 1637*, in: Vlastivědný sborník Muzea Šumavy 5, 2001, s. 119–121.

diska naznačily pražské konference z let 2002¹²⁸ a 2006¹²⁹. Nakolik jsou oba směry – první zakotvený spíše v dějinách správy a druhý v sociální a kulturní historii – spolu provázány tematicky i autorsky, ukazuje zřetelně následující bibliografický výčet. Vedle již zmíněné Roedlovky příručky, která obsahuje pozoruhodně celistvé údaje o složení lounských městských rad a menších úřadů a jejich obnovách v letech 1573–1727,¹³⁰ se jedná zejména o průkopnické práce Jaroslava Douši pro městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském¹³¹ a materiálově bohatý příspěvek Quido Kastnera o personálním složení litoměřické městské rady v letech 1541–1589¹³². Raně novověké rady pražských měst jsou soustavně zpracovávány Jaroslavou Mendelovou,¹³³ Věrou Smolovou¹³⁴ a Petrou Biškovou,¹³⁵ další samostatné studie mají také České Budějovice¹³⁶ a Sla-

128 Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (eds.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Documenta Pragensia 22, Praha 2004. K vývoji terminologie v německé a české historiografii od zavádějícího plošného užívání termínu „patriciát“ po funkční a majetkové rozvrstvení horní měšťanské vrstvy lépe postihující koncept elit srov. Helena PEŘINOVÁ, *Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*, ČCH 104, 2006, s. 111–122.

129 Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (eds.), *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*, Documenta Pragensia 27, Praha 2008.

130 B. ROEDL, *Vademecum*, s. 46–122.

131 Jaroslav DOUŠA, *Seznamy staroměstských konšelů z let 1547–1650*, PSH 14, 1981, s. 56–119; TÝŽ, *Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550–1650*, SAP 32, 1982, s. 321–418; TÝŽ, *Seznam staroměstských purkmistrů z let 1618–1622*, PSH 17, 1984, s. 105–110; TÝŽ, *Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571–1602 a 1630–1650*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 43–74.

132 Quido KASTNER, *Obnovení městské rady v Litoměřicích ve 40.–80. letech 16. století. (Soupis litoměřických purkmistrů.)*, in: Acta Litomericensia 3, 1981, s. 1–59.

133 Jaroslava MENDELOVÁ, *Rada Nového Města pražského v letech 1600–1650*, PSH 29, 1996, s. 59–106; TÁŽ, *Staroměstské a novoměstské rady v první polovině 17. století*, in: O. Fejtová – J. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, s. 81–91; TÁŽ, *Rady Nového a Starého Města pražského v letech 1547–1602*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Pražské městské elity*, s. 97–105. Tyto a výše uvedené autorčiny studie byly rovněž vydány souhrnně v monografii Jaroslava MENDELOVÁ, *Obecné dobré velebiti, zlé tupiti a lidské spravědnosti jedrovati... Výbor statí Jaroslavy Mendelové k dějinám městské správy*, Praha 2011 (=Documenta Pragensia Supplementa III).

134 Věra SMOLOVÁ, *Rada Starého Města pražského v letech 1650–1715*, PSH 24, 1991, s. 5–37; TÁŽ, *Slaunostní obnovy městských rad na Starém Městě pražském ve druhé polovině 17. a začátkem 18. století*, in: Documenta Pragensia 12, 1995, s. 145–148.

135 Petra BIŠKOVÁ, *Městská rada na Malé Straně v letech 1547–1650*, in: O. Fejtová – J. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, s. 67–79; TÁŽ, *Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Pražské městské elity*, s. 107–116.

136 Jaroslav KUBÁK, *Městská rada Českých Budějovic během XVI. a počátkem XVII. století*, JSH 27, 1958, s. 81–89, 109–121; Tomáš STERNECKÝ, *Obnovení českobudějovické městské rady za třicetileté války*, JSH 74, 2005, s. 104–150.

ný¹³⁷. Několik prací existuje také pro poddanská města.¹³⁸ Případové studie pro táboorské předbělohorské politické a intelektuální elity vydal Zdeněk Vybíral;¹³⁹ podobně důkladně se zabýval vzděláním jindřichohradeckých městských a vrchnostenských úředníků Josef Hrdlička.¹⁴⁰ Městské rady jsou nejnověji objektem historicko-antropologicky zaměřeného výzkumu raně novověkých rituálů.¹⁴¹

Jednotlivci jako představitelé městské správy. K představitelům místních politických elit patřili také ti měšťané, jimž byla věnována pozornost v samostatných studiích. V prvé řadě se jedná o dva direktory za městský stav z let 1618–1619. O kutnohorském Janu Šultysovi z Felsdorfu psal již ve 20. letech minulého století Jan Fiala,¹⁴² o žateckém Maxmiliánu Hošťálkovi v nedávné době Bohumír Roedl.¹⁴³ Obě studie naprosto vyvracejí čítankový obraz mučedníků, cele oddaných věci povstání a platicích za tuto oddanost životem. Roedlova čtivá kniha navíc obsahuje množství inspirativních postřehů také z širších oblastí městské správy, v níž její hrdina působil po více než dvě desetiletí. Z pražských měšťanů, angažovaných ve věci stavovského povstání, se samostatného bio-

137 Josef KADERÁBEK, *Protireformace Slaného v letech 1610–1635 a její dopad na sociální vazby radních*, Historická demografie 33, 2009, s. 9–44; TÝŽ, *Vrchnolé orgány městské správy ve Slaném v letech 1610–1620*, SSH 36, 2010, s. 3–21.

138 Srov. zejména všestranný rozbor novostražské knihy trhových smluv, na jehož základě byly zpracovány také obecnější otázky tamní městské správy v první polovině 17. století: Jan ČERNÝ, *Kniha trhových smluv města Nového Strašecí z let 1610–1669*, Rakovnický historický sborník 4, 2003, s. 39–102. Dále srov. Karel WASKA, *Majetková a společenská struktura rady poddanského městečka Úterý v 18. století*, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 65–92; Jitka JAROŠOVÁ, *Podbořanská městská rada v letech 1553–1618*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Města severozápadních Čech*, s. 223–237.

139 Zdeněk VYBÍRAL, *Mocenské elity v táboorské obci doby předbělohorské*, Táboorský archiv 9, 1999, s. 151–184; TÝŽ, „*Viri litterati*“ a město Tábor na počátku novověku (1550–1620), Husitský Tábor 13, 2002, s. 455–491.

140 Josef HRDLÍČKA, *Vzdělání ke kariéře? Vzdělanostní předpoklady lokálních úředníků v raném novověku (Jindřichův Hradec 1550–1700)*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Město a intelektuálové*, s. 299–327.

141 Josef HRDLÍČKA, *Otázky bez odpovědí aneb konsensuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (eds.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, Opera historica 12, České Budějovice 2007, s. 187–220; TÝŽ, *Symbols of Consent. The Rituals of the Election and Renovation of the City Council in Early Modern Czech Cities, 1550–1700*, in: Rudolf Schlögl (ed.), *Urban Elections and Decision-Making in Early Modern Europe, 1500–1800*, Newcastle upon Tyne 2009, s. 94–115.

142 Jan FIALA, *Jan starší Šultys z Felsdorfu*, in: Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, II. řada, 1. sešit, Kutná Hora 1923, s. 17–27.

143 Bohumír ROEDL, *Žatecká rodina Hošťálků z Javořice*, Žatec 1997. Doplnky a opravy publikoval TÝŽ, *Dodatky k Hošťálkům z Javořice a rodině Pavla Skály ze Žhoře*, in: Sborník Okresního archivu v Lounech 10, 2001, s. 101–122.

grafického zpracování dočkal ještě staroměstský servus Mikuláš Diviš z Doubravína.¹⁴⁴ I další životopisy představitelů místních politických a jiných elit pocházejí z pera autorů, kteří se dějinami příslušného města systematicky zabývali a zabývají: vedle portrétů píseckého radního z doby konce třicetileté války Martina Aleše Troyera od Jana Tomana,¹⁴⁵ táborského primátora z bělohorského období Jana Chvatalia od Zdeňka Vybírala¹⁴⁶ a pražského radního a knihkupce v jedné osobě Kašpara Zachariáše Vusína z pera Věry Smolové¹⁴⁷ je to především řada studií Marie Tošnerové, pojednávajících o předních berounských měšťanech,¹⁴⁸ článek Michaely Hrubé o erbovní rodině Mrázů z Milešovky, tradičně obsazující litoměřický úřad perkmistra hor viničných,¹⁴⁹ práce Petra Vorla o rodině pardubického primátora Jeronýma Žateckého¹⁵⁰ a vyčerpávající životopisná studie o mělnickém měšťanu Martinu Pruškovi z Prušova, připravená Janem Kiliánem v souvislosti s edicí jeho kopiáře.¹⁵¹

Jednotlivé městské úřady. Agendě jednotlivých nižších městských úřadů, podřízených městské radě, označovaných vesměs např. jako „menší úřady“ a plnících v zásadě funkce odborných komisí, byla u jednotlivých lokalit většinou věnována pozornost v rámci souhrnných studií o městské správě (srov. výše). Samostatná zpracování existují pro pražská města a některá větší královská města,¹⁵² v jejichž rámci měly tyto samosprávné

144 Vojtěch SOKOL, *Mikuláš Diviš z Doubravína*, Věstník KČSN, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 1931, s. 1–80.

145 Jan TOMAN, *Martin Aleš Třoyer, primátor písecký*, JSH 38, 1969, s. 1–9, 69–79.

146 Zdeněk VYBÍRAL, *Představitel městské elity – tvůrce dějin svého města. Život královského města Tábora na počátku 17. století v zrcadle osudů primasa Jana Chvatalia*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (eds.), *Pražské městské elity*, s. 251–260.

147 Věra SMOLOVÁ, *Pražský radní, mědirytec a knihkupec Kašpar Zachariáš Vusín*, Documenta Pragensia 10/2, 1990, s. 291–298. Studie navazuje na starší článek Josefa VOLFA, *Žápas mědirytec Vusína s pražskými knihkupci*, ČČM 103, 1929, s. 173–196 o otci Kašpara Zachariáše Vusína Danielu Vusínovi.

148 Marie TOŠNEROVÁ, *Jindřich Čížek z Jenštejna*, Minulost Berounska 5, 2002, s. 301–311; TÁŽ, *Jan Václav Salát Kron z Weissenberka*, Minulost Berounska 7, 2004, s. 261–270; TÁŽ, *Matyáš Machonis*, Minulost Berounska 8, 2005, s. 245–254.

149 Michaela HRUBÁ, *Erbovní měšťané – „urozená“ vrstva předbělohorských českých měst? (Životní styl erbovních rodin na příkladu Mrázů z Milešovky v Litoměřicích)*, in: Kateřina Jiřiová et al. (eds.), *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*, Praha 2007, s. 245–257.

150 Petr VOREL, *Ze života pardubických primátorů předbělohorské doby (Jeroným Žatecký a jeho rodina)*, Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 75–90.

151 Jan KILIÁN (ed.), *Martin Prušek z Prušova. Studie životopisná a edice hejtmanského kopiáře z let 1611–1614/1616*, Mělník 2007.

152 Quido KASTNER, *Kmetský soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století. (Paleografický a diplomatický rozbor městských knih)*, SAP 19, 1969, s. 495–517; Marie BISINGEROVÁ, *Osmisoudcovský úřad v Kutné Hoře*, SSH 34, 2008, s. 37–46. Oba úřady se zabývaly především spornou i ne-

orgány dostatek možností rozvinout svou faktickou úřední činnost do důsledků a jejich podřízenost radě nebyla tak zjevná. Již mezi válkami byly pro Staré Město pražské Jindřichem Šebánkem zpracovány kompletní dějiny desetipanského úřadu;¹⁵³ pro starší období (do r. 1547) se v téže době zabývala úřadem pražského perkmistra hor viničných Marie Válková-Frýzová¹⁵⁴ a šestipanským úřadem na Novém i Starém Městě Miloš V. Kratochvíl¹⁵⁵ (za vznikem všech těchto prací tušíme jméno Václava Vojtíška). Problematika vztahu světské a církevní samosprávy v předbělohorských královských městech, zejména sociálně-ekonomických funkcí záduší, se nedávno dočkala monografického zpracování v knize Pavla B. Kůrky.¹⁵⁶ Jen výjimečně byla zatím věnována pozornost nejnižšímu článku městské správy – zaměstnancům městských obcí, jaké představovali například branní.¹⁵⁷

Královští rychtáři. Zásadní syntetickou prací na téma královských, resp. císařských rychtářů v českých královských městech zůstává dosud (a zřejmě ještě dlouho zůstane) objemný a dobře dokumentovaný text Františka Roubíka z konce 30. let.¹⁵⁸ Je dost nepravděpodobné, že by hlavní Roubíkovy teze i základní faktografické údaje po tak široké heuristice doznaly zásadních změn, spíše snad dílčích úprav a upřesnění pro situaci v jednotlivých městech – i ta je ale potřebná, protože v povaze úřadu královských (císařských) rychtářů došlo zvláště v bezprostředně pobělohorském období patrně k nejradikálnějším změnám v jeho dlouholeté existenci. Nepříliš četné stati mapující konkrétní fungování této instituce byly v přínosnějších případech dlouho zaměřeny především na analýzu působení jednotlivých osobností na tomto pos-

spornou agendou týkající se finančních záležitostí a byly personálně provázány s městskou radou. Dále srov. Bohumír ROEDL, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16.–18. století*, SAP 53, 2001, s. 3–59.

153 Jindřich ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy. Z dějin městské správy a diplomatiky městských knih*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy V.2, 1932, s. 767–929.

154 Marie VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 1–148.

155 Miloš KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady v Starém a Novém Městě pražském do r. 1547 a jejich knihy*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 149–264.

156 Pavel B. KŮRKA, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu*, Praha 2010.

157 František IŠA, *Poselská služba ve Dvoře Králové nad Labem – registra poselství branných z r. 1740, Krkonoše – Podkrkonoší 9*, 2009, s. 61–73.

158 František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265–355. O souvisejícím tématu městských hejtmanů souhrnně TÝŽ, *Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547 až 1785*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 121–188.

tu,¹⁵⁹ jinak se spíše omezily na faktografické přehledy pro příslušnou lokalitu.¹⁶⁰ Pro pobělohorské období podnítily mimořádné počiny (pochopitelně v negativním slova smyslu) některých královských rychtářů samostatné zpracování, jako tomu je v případě výstupků rychtářů královských věnných měst na sklonku třicetileté války, královéhradeckého Jana Dyringera¹⁶¹ a novobydžovského Jana Dentulina¹⁶² (oba byli sešazení až na počátku 50. let). Komparativní přístup, který na příkladech východočeských královských věnných měst předbělohorského období zvolil jako východisko pro své studie David Novotný,¹⁶³ každopádně svědčí o tom, že problematika postavení královských rychtářů představuje jedno z klíčových témat výzkumu raně novověkých královských měst.

Města v systému státních financí. Městské hospodářství. Hospodářské dějiny předbělohorských českých měst jsou spojeny především se jménem Josefa Janáčka, který své zásadní studie k této problematice vydal v 50. a 60. letech 20. století.¹⁶⁴ V uvedeném období představovala městská ekonomika a její sociální souvislosti jedno z témat, kterému bylo možno věnovat soustavnou pozornost a u něhož ideologické zásahy nebyly tak markantní. Zároveň tato problematika souvisela s širšími trendy v soudobém dějepiscetví.¹⁶⁵ Vedle Janáčkových syntetizujících prací byla věnována pozornost i jednotlivým lokalitám, zejména na základě pramenů účetní povahy (knihy počtů, purkmistrovské rejstří-

159 Vladimír BYSTRICKÝ, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: P. Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547*, s. 125–134.

160 Heinrich ANKERT, *Die königlichen Richter der Stadt Leitmeritz*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 44, 1906, s. 495–503.

161 Jaroslav MIKAN, *Jan Dyringer, JMC rychtář a Hradečtí*, *ČSPSČ* 51–53, 1943–1945, s. 249–267. Srov. také J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II.1*, s. 30–39.

162 Jan HONZA, *Jan Dentulín Táborský. Obrázek z minulosti Nového Bydžova*, *Časopis pro dějiny venkova* 16, 1929, s. 104–115; srov. také J. PROKOP, *Nový Bydžov*, s. 53n. a 235.

163 David NOVOTNÝ, *Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 49–101; TÝŽ, *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.

164 Výběrem alespoň Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955; TÝŽ, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959; TÝŽ, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961; TÝŽ, *Die Städte in den böhmischen Ländern im 16. Jahrhundert*, in: Wilhelm Rausch (Hg.), *Die Stadt an der Schwelle zur Neuzeit, Linz/Donau* 1980, s. 293–310.

165 Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha 2002, zejména s. 64–69 a 79–85. K soudobému postavení hospodářských a sociálních dějin v rámci polské historické vědy srov. Janusz ŻARNOWSKI, *Metamorfozy społeczne 3. Historia społeczna. Metodologia – ewolucja – perspektywy*, Warszawa 2011, s. 138–151.

ky).¹⁶⁶ V posledních dvou desetiletích na tento směr výzkumu navázala řada mladších badatelů.¹⁶⁷ Hospodářské dějiny českých měst za třicetileté války jsou pak do velké míry dějinami válečných výdajů a dluhů. Této otázce se již v meziválečném období věnovali Fridolin Macháček¹⁶⁸ a Václav Pešák,¹⁶⁹ jehož studie musely výrazněji brát v potaz i správní aspekt této povýtce finanční problematiky. Místo královského města ve stavovském berním systému v době tureckých válek zpracoval v poslední době na příkladu Brna Tomáš Sterneck; v jeho monografii lze nalézt také zevrubný přehled literatury a vyčerpávající bibliografii k tématu v širším střeoevropském kontextu.¹⁷⁰

Městská diplomatika a speciální otázky městské správy. Klíčovou otázkou, zvláště v souvislosti se zmíněnými rozsáhlými pořádacími pracemi, se ukázala být problematika konsensu v typologii a názvosloví městských knih. Na starší práci Václava Vojtíška¹⁷¹ tak v 50. a 60. letech navázal nejprve Jiří Čarek v tištěném inventáři pražských městských knih,¹⁷² později pak Vojtíškoví žáci v soupisu českých středověkých a pozdně středověkých městských knih.¹⁷³ Jiří Čarek se k názvosloví městských knih ještě jednou vrátil ve spolupráci s Bořivojem Lůžkem, tentokrát pro oblast

166 Výběrem alespoň Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Mělnické městské hospodářství před Bílou horou*, ČSPSC 63, 1955, s. 147–168; TÝŽ, *Kniha počtů města Plzně 1524–1525. Příspěvek k hospodářství českých měst*, Plzeň 1957; Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století*, SAP 16, 1966, s. 420–497; Libuše MÁCOVÁ, *Hospodářství města Tábora na počátku 17. století*, JSH 36, 1967, s. 7–20.

167 Květoslava HAUBERTOVIÁ, *Hospodaření města Žlutic na počátku 17. století ve světle knihy obecních počtů*, Západočeský sborník historický 7, 2001, s. 179–216; Petr GAJDOŠÍK, *Českolipské purkmistrovské rejstříky 1576–1617*, SAP 54, 2004, s. 459–565; Jan ČERNÝ, *Registra městských hospodářů v Rakovníku*, Rakovnický historický sborník 6, 2005, s. 47–61.

168 Fridolin MACHÁČEK, *K hospodářskému stavu českých měst venkovských po válce třicetileté*, in: Otakar Odložilík – Jaroslav Prokeš – Rudolf Urbánek (eds.), *Českou minulostí*, práce věnované profesorovi Karlovy university Václavu Novotnému jeho záky k šedesátým narozeninám, Praha 1929.

169 Václav PEŠÁK, *Obecní dluhy královských, věnných a horních měst v Čechách, zvláště Starého Města pražského, po třicetileté válce*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 311–466. Pešák je také autorem ojedinělé studie o kontribucích v období bezprostředně pobělohorském, srov. TÝŽ, *Vojenské vlivy na správu kontribucí v Čechách v letech 1621–1623*, in: Vojensko-historický sborník 5, 1936, s. 33–99.

170 Tomáš STERNECK, *Město, válka a daně. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Výsokou Portou (1593–1606)*, Praha 2006.

171 Václav VOJTÍŠEK, *O studiích městských knih českých*, in: Václav Vojtíšek, Výbor rozprav a studií, s. 52–85 (původně otištěno ve Věstníku ČAVU XXIV, 1915).

172 Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy. Přehled*, Praha 1956.

173 Rostislav NOVÝ (ed.), *Soupis městských knih českých od roku 1310 do roku 1526*, AUC – Philologica et historica 4, Praha 1963.

severozápadních Čech.¹⁷⁴ Problematice testamentů, která patří vedle hrdelního soudnictví k nejsledovanější oblasti raně novověké městské správy, byla nedávno věnována bilancující konference – ve sborníku vydaném takřka v rekordním čase lze nalézt souhrnné pohledy, obsahující odkazy na dosavadní zpracování.¹⁷⁵ Z větších prací k této tematice nelze opomenout zejména monografii Michaely Hrubé, v jejímž zorném úhlu stojí severočeská královská města,¹⁷⁶ a s ní související řadu přípravných a doplňujících studií.¹⁷⁷ Z dalších prací pak lze uvést alespoň studie Petra Raka pro Kadaň, ukazující široké možnosti jejich statistického zpracování,¹⁷⁸ Jany Ratajové o pražských testamentech jako pramenech k poznání rodinných struktur.¹⁷⁹ Potenciál testamentů a především knih inventářů pro dějiny duchovní a hmotné kultury českých měst lze sledovat pro jihočeská města ve studiích Václava Bůžka a jeho spolupracovníků,¹⁸⁰ pro pražská města v četných pracích Jiřího Peška.¹⁸¹ V posledních letech přinesly pro výzkum testamentů v českých městech nové impulsy studie

174 Jiří ČAREK – Bořivoj LŮŽEK, *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách*, SAP 18, 1968, s. 452–477.

175 Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky*, Praha 2006.

176 Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst v severozápadních Čechách v předbellohorské době*, Ústí nad Labem 2003.

177 Zejména M. HRUBÁ, *Možnosti studia předbellohorských testamentů a inventářů pozůstalosti v královských městech severozápadních Čech*, in: M. Hrubá (ed.), *Města severozápadních Čech*, s. 7–34; TÁŽ, *Pozůstalostní agenda královských měst severozápadních Čech jako pramen k poznání renesančního sochařství a malířství*, in: Michaela HRUBÁ – Petr HRUBÝ (eds.), *Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách*, Ústí nad Labem 2001, s. 53–87.

178 Petr RAK, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe od poloviny 15. do počátku 17. století*, SAP 48, 1998, s. 3–106.

179 Jana RATAJOVÁ, *Pražské testamenty (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur*, PSH 30, 1998, s. 90–125.

180 Souhrnně Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbellohorských jižních Čechách. (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, s. 65–80; TÍŽ, *Interiéry domů v jihočeských předbellohorských městech. (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu)*, tamtéž, s. 113–127; Václav BŮŽEK, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Šabinova*, Táborský archiv 3, 1991, s. 34–51.

181 Podrobnou bibliografii obsahuje jeho syntéza J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura*, s. 145–147.